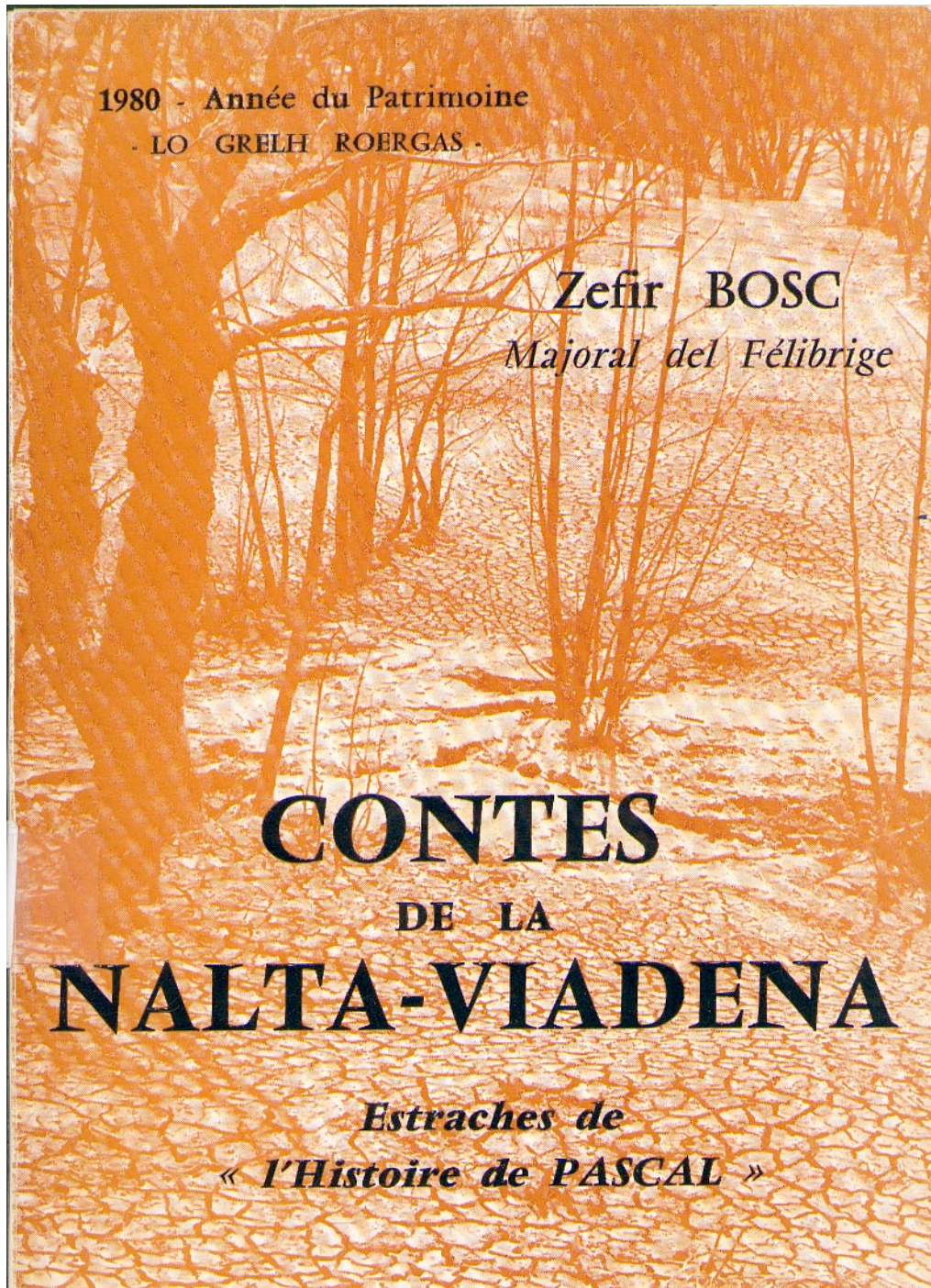

Zefir BOSC
Majoral dal Felibrige
CONTES DE LA NALTA VIADENA
(Roèrgue)

Estraches de Histoire de Pascal

1980

Collecion del GRELH ROERGAS – N° 27 - 1981

A la memòria de Joan-Antòni PASCAL

*Ounour à nòstis Avi
Tant sàvi, tant sàvi !
Ounour à nòstis Avi
Qu'avèn pas couneigu.
An viscu, an tengu
Nosto lengo vivo,
An viscu, an tengu
Tant coumo an pouscu !*

(La cansoun dis Avi)
Frederi MISTRAL.

CONTES DE LA NALTA VIADENA estraches de l'Istòria de PASCAL

Estampèl

Joan-Antòni PASCAL èra nadiu de la parròquia de VITRAC-EN-VIADENA, del matsage de Vedrinas. Masatge, altre còp de dètz-e-sèt ostals, bastit a la sisa de la Nalta-Viadena (Roèrgue), tot al ras dels Monts d'Aubrac.

Pascal i nasquèt lo 9 de febrièr de 1857.

Moriguèt lo jorn quinzen del mes d'octobre de 1915, dins aquel mas ont aviá passat la maja part de sa vida...

Era resseguièr de mestier. Dins l'ivernada partiá en Carcin, ambe son vesin CAYRON, torar los aubres e ressar fustas e pòsses.

Aprèp un tiratge malurós del sort, ambe lo numèro 27, faguèt son servici d'armada al fòrt del Nalt Buc rasis Versalhas.

Es d'aquí, qu'escrivèt en 1880 son manescrich, o jornal, titolat Histoire de Pascal. Sus aqueles fulhets remembrava son joventum e los contes de sa mameta.

Aqueles contes represes dins lor emmòtle occitan, vos los baile dins lo biais que Pascal los copièt sus son quasèrn.

Trobaretz aital, cossi son nombrosas las variantas dels contes populàris que caminèron, n'i a gaire, dins nòstras campanhas.

Tradicion orala que serviciá, tanplan, a encantar las velhadas ivernencas, coma tanben, a formar la memòria de la joinessa, e mantenir aital, la lenga d'òc.

En seguida dels contes meravilhoses, ai ajustat qualques racontes descriches per Joan-Antòni (o Antoèna) Pascal, sortits tanben de son quasèrn.

D'en primièr d'òc que ne ditz, quora parla de sa maire grand. Aquel raconte simplet clava son jornal de remembres. Sèrb, subretot, de testimòni per marcar la pensada prigonda del sègle passat. Mòstra un image afinat de sa mameta, retrach del amor que li portava, alisat tanben, per l'aluenchament del país nadalenc.

Apuèi trobaretz las istòrias viscudas o imaginadas de sa grand. Racontes que van del Panaire d'Alpuèch a la trèva de Biac.

Per acabar, ai représ l'istòria dels ressaïres de Viadena qu'aimava contar Lois Miquèl de Coluènnas. Aquel eveniment se trapa resumit dins lo *Dictionnaire des institutions, mœurs et coutumes du Rouergue (émigrations)* — H. Affre, 1903.

E per clavar, d'òc la revirada de La Legenda de Seveirac-Bedena, contada per Auguste BIRON.

— 1880 — L'ensenhament obligatòri del francès s'amodava, coma tanben la lucha còntra lo patoès, quitament dins los masatges perduts del Roèrgue.

Un sègle novèl s'anunciava, miralhant de progrès, fach pel bonur de totes !

— 1980 — Cent ans son passats, amb un revòuge que deguns a pas sajut gaire mestrejar ! Guèrras, dòls, desertificacion de nòstre terrador, son venguts a costat d'un progrès qu'acontenta pas tot lo monde.

En aquela annada del patrimòni dels joves, d'òmes, de femnas, embarrats dins las vilassas, son en caça d'una quimèra, o a la recèrca de lor identitat, de lors raïces terradorenças. La lenga d'òc, encara viva, pòt lor bailar, tornar, çò que lor manca: un èime e la sapiença dels rèires !

La vida es facha amb una part de sòms
Seriá marrit de la dostar del òme !

Zefir BOSC,
Majoral dal Felibrige.

GENEALOGIA DE LA FAMILHA MAIRALA DE JOAN-ANTONI PASCAL

Joan VACARESSA
1720 – 5-4-1780
dich la Trelha
brassièr, de las Barrièiras
de Vitrac

Anna CAYRON
3-4-1720 – 12-10-1768
dich Sabastièr
Cayrac
de Vitrac

Miquèl MOISSET
23-4-1746 – 19-11-1817
dich Matieu
lauraire, de Vedrinhas

Maria VACARESSA
9-7-1751 – 2-2-1818
de las Barrièiras

Daurota MOISSET
4-2-1790 – 23-2-1872
merchanda, de Vedrinhas

Josèp PASCAL
4-12-1808 – 9-6-1874
dich Forn
de Vedrinhas

Maria MOISSET
(veusa Floret SIRVEN)
25-1-1817 – 14-2-1891
filha naturala de
Dauròta Moisset)

Joan-Antòni PASCAL
9-2-1857 – 15-10-1915
de Vedrinhas

Mos mercès van al abat Josèp Wilk, curat de Vitrac-en-Viadena, per son ajuda, e al Senher Guitard qu'a sajut servir lo quasèrn de Pascal.

Extrait du manuscrit: Page 55

SUITE DE MON HISTOIRE

Je passais ma jeunesse auprès de ma bonne mère et de ma sœur.

Je travaillais autant que je pouvais.

Les samedis soir, j'allais courir avec mes camarades et les dimanches aussi, ce qui inquiétait un peu ma mère; mais dans la semaine je la rendais joyeuse.

Il faut bien que la jeunesse passe.

Je mis beaucoup de forces et je n'eus plus besoin de mes voisins pour m'aider; au contraire, je leur rendais service à mon tour.

Nous eûmes dispute avec un de nos voisins, à cause d'un chemin qui nous passait dans la cour. Il nous appela devant le juge de paix. Il nous vint.

*L'automne, je me louais avec le nommé Cayron, pour aller dans le département du Lot, faire le métier de scieur de long.
Je passais un bon hiver.
Et ma mère, et ma sœur me revirent le printemps, avec joie.
Je portais quelques sous et j'étais content d'avoir fait un petit voyage.
Dans la jeunesse, ça ne fait pas de mal.
Ma mère était très contente que j'apprisse le métier de mon feu père.
Je travaillais tout l'été avec ardeur. Quand j'avais pas assez d'ouvrage, chez nous, j'allais faire quelques journées à nos voisins.
L'hiver, j'allais à la scie.
Je fus très heureux. Je n'eus aucune maladie.
Arrivé là-bas, je travaillais avec ardeur.
Mon maître m'envoya chez un autre scieur de long qui restait à Saint-Vincent.
Il s'appelait Duran. J'y restais une semaine. Il était très content de moi.
Mais je ne voulus plus rester et, le dimanche, je partis à Prayssac avec mes compagnons.
Avant de partir il me fit soûler.
Par le chemin je fus malade. Au lieu de deux heures pour faire le chemin, j'y mis de 10 heures du matin jusqu'à quatre heures du soir.
Je fus content de retrouver mes camarades. Ils voulaient me faire manger, mais j'avais pas faim.
Je fus malade un peu dans la semaine, mais dans le restant de l'hiver je fus tout le temps très bien portant.
J'allais, de temps en temps, à Castel-Franc, voir mes pays où on buvait un bon coup.
Nous restions tout le temps dans les environs de Prayssac, du côté de Puy-l'Evêque, ou à côté de Duravel, dans la causse de Bélaye.
Un jour, nous étions à scier du bois au château de..., nous étions restés deux semaines, à peu près.
Un dimanche au soir, que nous étions un peu contents, dans la nuit, un garçon, qui sciait avec moi, enleva la montre à mon camarade et 30 francs.
Il voulait aussi m'enlever la mienne. Je sentis quelque chose qui me tirait et je fis un mouvement, car je m'étais couché sur le lit tout habillé. Il me lâcha.
Il vola cent sous à mon maître.
Au bout de quelques heures, après, je me lève pour verser de l'eau. Je regarde à ma montre, il était une heure. Je me déshabille et je me couche.
Le lendemain, il manquait la montre à mon camarade et 30 francs. Et cent sous à mon maître, car il en avait plus dessus.
Nous vîmes bientôt qui était celui-là.
Je prêtais cent sous à mon maître qui alla le dénoncer à la gendarmerie de Puy-l'Evêque.
Au bout d'une quinzaine de jours il fut arrêté à Cahors, et mon camarade retrouva sa montre.
L'hiver passa ainsi, sans aucun autre incident, et le 29 avril, on revint dans notre bon pays où se fut la joie de mes parents...*

Jean-Antoine PASCAL.

Préface

Si j'ai tracé ce petit volume c'est pour me distraire dans le service et après l'avoir fini, mon idée est de l'envoyer à ma mère.

Je prie ma sœur de le lire à ma mère. Ça lui rappellera son fils éloigné d'elle.

Après lecture faite, je prie ma mère, de le réclamer dans son garde-robe, afin qu'il ne traîne pas.

Chère mère et chère sœur, cette lecture vous rappellera la conduite de votre fils.

Il y a aussi quelques contes racontés par ma grand- mère, ou par Guitard, notre voisin, et par mon frère aussi !

Il y a aussi le plan du fort en entier et en détail, que j'ai tiré moi-même.

Conservez ce volume et Jules Rodu que je vous enverrai en même temps, que plus tard, il me sera utile.
Adieu chère mère et chère sœur, je finis en vous embrassant de tout mon cœur et me disant pour la vie, votre dévoué fils.

Fait au Fort du Haut Buc, le 1er juin 1880.

Jean Pascal Antoine.

I

CONTES MERAVILHOSES

I

L'ENGRANDOR

Aquòs èra dins l'ivernada. I aviá dels vesins qu'èron venguts velhar encò nòstre. Diguère a ma Mameta de nos contar l'istòria de L'Engrandor . Volguí pas. L'abrassère. Totes los vesins sostenguèron mon enveja.

En fin, de pregàrias, sostèt e comencèt aital:

... I aviá un soldat que tornava del servici. Sa campanha acabada partiá chas el, tranquillon. Aviá uèch estapas a far. Aviá dos pans e trenta sòs per jorn.

E caminava tot solet...

En son viatge ne trobèt un altre. Li demandèt cossi se nomenava.

— M'apèle Torciana, respondèt el.

— Quantas d'estapas te demòra? ajustèt Engrandor.

— Uèch! faguèt Torciana. Ai dos pans e trenta sòs per jorn.

— Farem camin ensemble, diguèt Engrandor.

E caminèron totes dos...

En lor viatge ne trobèron un altre. Li demandèron son nom.

— M'apèle Trencamontanha, respondèt el.

Ajustèron:

— Quantas d'estapas te demòra?

— Uèch! Ai dos pans e trenta sòs per jorn. Podriam ben far camin ensemble!

E caminèron totes tres...

Traversèron una forèst granda.

Arribèron dins una plana.

Al ras d'un masatge trobèron un ostal bèl, abandonat.

Aqui s'esplicquèron d'ont veniá lors noms.

L'Engrandor diguèt:

— Ieu porte un pal-fèrri que pesa cent quintals e la manilha ne fa nòu. Aquò es la miá cana. Es com'aital que me sònan!

Torciana e Trencamontanha agachèron la cana, suspreses. Mas essagèron pas de la sospesar.

Torciana diguèt:

— M'an sonat d'aquel nom per tal qué torciá totes los aubres coma de juèiras, quitament los mai gròsses.

Trencamontanha diguèt:

— E ben! a totes tres sèm plan fòrts! Crenharem pas deguns!

Torciana e Trencamontanha prengueron L'Engrandor per Mèstre...

Coma avián pas fòrças causas per manjar parlèron d'anar a la caça, de matin...

Lo lendeman venguèt la question de sabèire qual demorariá al ostal?

Torciana volguèt estar aquí.

Li diguèron:

— Te caldrà far la cosina!

Engrandor e Trencamontanha partiguèron en caça...

Torciana s'espacejava dins l'ostal. Aviá alucat un crane fuòc. Comencèt d'aprestar la pitança. Coma se trobava al lendal de la pòrta, agachèt deval cortial. Quand, tot d'un còp, vegèt una lausa de pèira que se soslevava. Ne sortiguèt un omenòt vièlh e bossut. Darrièr el la lausa se barrèt.

Venguèt tot drech devàs la pòrta.

— De qué volètz? faguet Torciana.
— Demande a me calfar!
— E ben, calfatz-vos, paubre òme!
Tranquillon lo vièlh se calfa. Se vira de per davant, de per darrièr, de per costats...
Quora siaguèt pron cald, finta d'un costat, apuèi del altre e, de subte, salta sus Torciana.
A còps de ponhs l'esquina de meitat. Manca de l'escanar d'efèch.
Torciana se rabala jol lièch. Lo vièlh, coma aviá una bòssa sus l'esquina, pòt pas l'assubtar. S'entòrna a son clap ont i s'engulhèt...
Los dos companhs arriban d'en caçar. Veson l'ostal desalbirat. Tròban pas res de prèste. Lo fuòc èra escantit...
Se meton, totes dos, a sonar Torciana. A fòrça de cridals, el respond, mas d'una votz flaca e pietadosa.
Lo sòrton dejol lièch.
Lor conta, a son biais, de qué li èra arribat...
Lo lendeman Trencamontanha volguèt estar al ostal. Los altres dos companhs partiguèron.
Trencamontanha aluquèt un crane fuòc.
Comença d'aprestar la pitaça. Quand, tot d'un còp, vegèt un omenòt vièlh e bossut dintrar dins l'ostal.
— De qué volètz? faguèt Trencamontanha.
— Demande a me calfar!
— E ben, calfatz-vos, paubre òme!
Se vira de davant, se vira de darrièr, se vira de costats...
Aprèp s'èstre plan calfar, salta, de subte, sus Trencamontanha. A còps de ponhs l'assuca de meitat.
Manca de l'escanar d'efèch.
Quand, aqueste, se rabala jol lièch, lo vièlh podent pas lo sègre, per tal qu'aviá sa bòssa sus l'esquina, s'entornèt a son trauc...
Los dos companhs arriban de la caça: Pas deguns! Pas res de prèste! L'ostal desalbirat! Lo fuòc èra escantit!
Se meton a sonar Trencamontanha. A fòrça de cridals, lor respond, mas d'una votz flaca e pietadosa.
Lo sorton dejol lièch.
Conta, coma Torciana, qu'un fachilhièr de vièlh l'aviá assucat...
L'Engrandor, enferonat, lor diguèt:
— Ai sonque a far, a dos galapians de res!
Lo lendeman Engrandor demorèt aquí. Torciana e Trencamontanha s'enanèron en caça.
En partent lo mèstre diguèt:
— Farai pas coma vosaltres, me farai pas engarçar! De pic, aluquèt un fuòc grand. T'aprèsta la cosina...
Coma agachava per la pòrta vegèt una lausa se soslevar. Un vielhon bossut sortiguèt del trauc desacaptat. La lausa, en tombant, tampèt lo pas darrièr el. Venguèt devàs la pòrta.
— De qué volètz? faguèt Engrandor.
— Demande a me calfar!
— E ben, calfatz-vos, paubre òme!
Se calta plan, se vira de costats, se vira de darrièr, se vira de davant. Masque, Engrandor espincava sos virals. Te vèi qu'anava saltar sus el. T'agafa sa cana que, èra dins lo recanton e pinga-panga sul fachilhièr vièlh!
L'anava acabar, quand lo vièlh suplica que voliá li parlar.
— Pietat, Mèstre! daissatz-me la vida. Vos dirai çò que volètz...
— An a qual, aparten aqueste ostal? demanda Engrandor.
— A tres filhas d'un rèi que los gigants an presas, val País-d'Enbàs, e...
Engrandor bontós li daissa l'alèn.
Lo vièlh s'escapa...
Engrandor l'escorsa...
Al mièg del cortial lo fachilhièr lèva lo clap e devala dins un potz...
Engrandor fintèt ben pron dins l'embut mas vegèt pas la fin: la bauma èra tròp prigonda per davalair sens res.
Tornèt al ostal e finiguèt d'aprestar lo manjar...
Quora los companhs, siaguèron de retorn de la caça, escotèron al portal del cortial per assaupre s'ausissian quicòm. Cresian, plan segur, que lo mèstre aviá agut sa deruscada.
Siaguèron ben suspreses d'entendre cantonejar. Vergonjoses ausavan pas dintrar.
Quand Engrandor los vegèt, los tornèt repotegar.
— Bogres d'aganits! que sètz. Creziatz que me seriá fach enganar, tanplan coma valtres dos? Anen!
Venètz manjar qu'avètz sabor...

La taula èra metuda. Saborèron lo repais.

Lor contèt çò que li èra arribat...

Se trobava qué, lo lendeman, èra fièira al masatge d'a costat.

Engrandor diguèt:

— Nos cal lai anar totes tres, per tal qu'avèm besonh de causas: cromparem una pairòla, una esquila, amai totes las còrdas que trobarem. Tot aquel daquòs nos servirà per passar d'Enbàs, cossi que siaga e malgrat çò que nos espèra!

A poncha d'alba se levèron.

Anèron a la fièira mercandegèron tot çò qu'avián convengut d'amenar.

Entornar, s'aprestèron per davalat dins lo potz. Se fasiá tardet. Esperèron al matin del endeman...

Ajustèron las còrdas. Estaquèron la pairòla ont pausèron l'esquila.

L'embut èra massa prigond: se vesia pas lo fons.

Torciana i davalèt lo primièr.

Quora siaguèt plan bas brandis l'esquila.

Lo tòrnan arrapar en tirant sus la còrda.

Li demandan:

— De qu'as vist?

— Ai res vist! Fasiá cuc. Sonque la peur m'a ganhat!

— Me fas aqui un brave peta-foira! facuèt Engrandor.

A son avenença Trencamontanha i s'engulha. Davala dos còps pus bas que son companh. Masque, el atanben, la peur lo pren. Se met a saquejar l'esquila. Lo tòrnan arrapar en montant la pairòla.

Li demandan:

— De qu'as vist?

— Ai res vist! Fasiá negre. Sonque la peur m'a ganhat!

Engrandor s'emportèt per de bon.

— Banda de pauruts! traces d'aganits! piètres d'arrecebits! Valètz pas per res! Sens ieu crevriatz de fam! Vos vau far vèire...

Pren sa cana. S'acocola dins la pairòla e se fa davalat, cap en bas, dins lo potz...

Davalèt tres còps pus bas.

Las còrdes èron finidas.

Veisia pas encara lo fons.

Coma los autres bramavan qu'avián pas mai de còrdas, per lo sostar sempre pus bas, amana sa cana.

D'un pic còpa l'estaca e tomba cap al fons de la bauma.

En arribant al sòl se tua de meitat, macat que n'èra de per tot.

Una femna vièlha se calfava al canton d'una chaminèia. Ausiguèt lo sarrabastal.

Caminèt, devàs el, en portant un topinèt de pomada per li balhar solatz.

Li passa d'aquela onchura suls macals. Engrandor se tròba, subtement, garit de totes los niafrals.

— Que sètz brave d'èstre vengut aici, faguèt la vièlha. Anatz nos porgir servici!

Lo comola de suenhs, d'abrassadas. L'apèla: son Rèi, son Mèstre. L'amena sus un lièch per lo faire apausar.

Aquòs èra dins una cambra genta e plan garnida.

— Sabe vòstra istòria, diguèt la femnòta. Sabe que sètz coratjós. Aquò vos servirà!

Quora siaguèt plan remetut d'efèch, tornar-mai li diguèt:

— L'ostal que demoravetz es a tres filhas del rèi que los gigants an presas e que tenon embarradas. Per bontat, vos cal lai anar desluitar. Lor balharetz servici per tal que son vertadièrament esclavas!

— Vòle ben! respondèt Engrandor...

Li balhèt tres uòus.

— Avètz aqui vòstra salvason.

Apuèi contunhèt:

— Passaretz per aquela plana que vesètz alai-luènh. A1 pus luènh traversaretz demèst un bòsc, ont tombarà, devàs per tot, de las belugas de fuòcs, tant espessas qu'una nevada. Agachèstetz pas en l'aire, si que non, tombariatz embalasit. Crocariatz los uòus. Alara seriatz perdit!

Arribaretz a un castèl gardat per dels gigants.

Darrièr lo portal del barri i aurà dos gigants bèls que velhan al pèd d'una torre. Aqui se tròba la pus jove de las princessas embarrada dins una cambra.

Per assaupre se podètz passar, fintatz los uòus. Se son totes blancs: los gigants dormisson. Se son totes roges: los gigants velhan. E se dormisson pas, dintrès-setz pas, per tal que seriatz cruscats tot viu!

Après avèire desluitarada la filhòta marcharetz totjorn dins lo bòsc, duscas un altre castèl. Aqui faretz coma al primièr. Quora desclausaretz la segonda, perdèstetz pas temps! Vos caldrà, encara desclavar l'ainada que trobaretz, mai luènh.

Apuèi tornaretz aicital, solet...

Las filhas desenfachinadas se n'anaràn a lor ostal bèl, totes soletas. Coma seràn desluidas, pus tard vos maridaretz ambe l'ainada. Aquò es mon vòt!

— Ambe ma cana, aurai pas paur. Risque pas res! diguèt Engrandor.

— Malurós! vòstre pal-fèrri val pas res aici. Prenètz aquel sabre grand, mai poderós...

L'Engrandor partiguèt per son caminament.

Marchava, de prèissa, a travèrs l'escampi de la plana.

Quand arribèt al bòsc, dels liuces se meton a tombar sus el, tal de las sagetas. Totas aquelas belugas de fuòc lo fissavan de pertot. Se trobavan coma pres dins un vertadièr eicir de nèu.

Praqùò sos uèlhs quitèron pas, d'un bric, los tres uòus que portava. Amai qué, lo curiosum lo cachèsse de fintar d'ont veniá tot aquel fuòc.

Quora atengeguèt lo portal del primièr castèl aguinha los uòus. Eron blancs. Dintra dins la cort. Sòrt lo sabre grand e copa lo cap a totes los gigants qué èran aqui. Davant la pòrta de la torre, dos gigants mai bèls, gardavan lo passatge. Eron tanben aconsomits. Lor trenca la tèsta. Tomban, de pic, coma dos ròcs.

La princessa jove, en fin desluidada, l'aculhis ambe grand gaug. L'abrassa e l'acapta de potons. Lo sòna: mon Salvador, mon Mèstre. Li fasiá milanta manifestacions de jòia.

Li balhèt una poma d'arcièr plegada en un mocador de seda brocat de fials d'arcièr. Mas Engrandor li diguèt:

— Servatz, princessa, aquela poma per tal que me cal encara desclavar vòstras doas sòrres.

— O! que sètz bon per naltras, faguèt la filhòta.

Sortiguèron del castèl. La filha partiguèt, còp sec, a son ostal. El contunhèt son caminament per anar desluidar las altrás sòrres...

L'Engrandor reprenquèt lo camin de la plana. Quand, entornar, atrapèt la broa del bòsc, las belugas, de repic, li tombèron sul cap.

Gardèt sempre sa vista portada devàs sos uòus.

Quora atengeguèt lo castèl segond fintèt sos tres uòus. Eron, encara, totes blancs.

Dintra dins la cort. Ambe lo sabre grand, tua totes los gigants qu'èron darrièr lo portal del barri.

Arribat a la pòrta de la torre, descapita los dos mèstres gigants e s'enfila dins l'escalier.

La filha cabdèta, del rèi, èra asseitada sul lièch. Coma la primièira li fa fèsta. Lo reçaup a brasses dubèrts.

— O! cossi avètz fach per venir duscas a ieu? diguèt la cabdèta. Amai cossi los gigants vos an pas crusat? Plan lèu vos ne serai reconeissenta, de m'avèire desluidada!

Li balhèt una poma d'argent plegada en un mocador de seda brocat de fials d'argent. Mas coma Engrandor deuviá contunhar son camin per desclavar la filha ainada, li daissèt la poma d'argent.

— Servatz, princessa, aquela poma que pus tard me donaretz.

La filha partiguèt, còp sec, a son ostal. El tornèt reprèner son caminament per anar desluidar la sòrre ainada...

L'Engrandor contunhèt sul camin de la plana.

Quand, tornar-mai, arribèt dins lo bòsc, las belugas comencèron a li tombar dessus.

Se diguèt en el:

— Me cal praqùò agachar d'ont ven tot aquel fuòc.

Ai sonqu'un altre servici a fornir, ambe mas forças capitarai ben!

Aguinha deval cèl. S'entrava còtra una soca, embalausit. S'estarrissa. Los uòus escapan e se cròcan en tombant...

— Tanpièg! se diguèt Engrandor, marchèm totjorn! Ambe mon sabre grand m'apararai bravament.

Quora atengeguèt lo castèl tresen podiá pas pus comptar suls uòus, que totara veniá d'esclafar. Çaquelai, vegèt que los gigants dormissián pas. Se tenián sul barri, plan desrevelhats!

Quand lo vegèron, se metèron a bramir:

— De qué venas faire aici? trace de vermenon! Sarra-te! que te crusesgèssem!

Engrandor duèrb lo portal e dintra...

S'ataca als gigants. S'apara, tant que pòt, ambe lo sabre. Una aprèp l'altra, las tèstas cabussan. De la batèsta, ne sortis, çaquelai, vencidor, mas amb pron pena e susor!

Desbarra la pòrta de la torre deslaissada pels mèstres gigants, trissats coma los altres, dins la batalha.

Te vèi la filha ainada del rèi apausada sul lièch. L'aculhis totes brasses dubèrts. Lo caplisa de tot biais e lo recapta de potons.

— Aquò es tu que seràs mon espós, Senher La Grandor! Mas ai plan cresegut que seriás trissat per aqueles gigants. Mon còr n'es encara tot capvirat!

O! cossi te siás batut ambe ponhor, e, en brave servicial que siás! as aqui ta recompensa!

Li fa present d'una poma d'aur plegada en un mocador de seda, brocat de fials d'aur.

Mas Engrandor faguèt:

— Servatz, genta domaisèla, aquela poma coma engatge d'amor que m'aportaretz al maridatge. Ai encara quicòm a far!

La bèla, desenfachinada, partiguèt, còp sec, a son ostal bèl. L'Engrandor s'entornèt virar d'ont èra vengut...

Arribèt al pèd del potz. La vielhòta que l'esperava li diguèt:

— Paubre Engrandor! siás estat plan curios. As doncas volgut vèire d'ont veniá lo fuòc de belugas e as crocat los tres uòus! Ai soscat que te seriás fach cruscac. En fin, siás aqui, plan salve!...

As balhat servici a las filhas del rèi per tal que las as salvadas del malsòrt.

Aquò's ton drech de te maridar ambe la princessa ainada...

Masque, per tornar montar cap a la tèrra d'Ennalt, te cal complir un altra afar...

Vai sus aquesta montanha que vesas alai-mont. Trobaràs un tropèl de motons. Tuaràs totes aqueles que podràs. Apuèi los portaràs aici-val.

Faguèt lo pretzfach demandat...

Quand tornèt, la vielhòta anèt cercar un aglàs, dels mai bèls.

— Aquel auclàs te montarà sus tèrra, al cimal d'aquel potz. Mas cada còp que cridarà, te caldrà li donar un quartièr de moton. Si que non, t'escampariá debàs.

Engrandor s'escarlimpèt, ambe prossa carn, sul aglàs que prenguèt vam.

Montava a grand vòl. A cada cridal tot un quartièr de moton i passava. Masque, i agèt pas pron moton e l'auclàs escampèt Engrandor, cap enjotz.

En tocant sol s'afrabèt totes los òsses. La vielhòta s'amena per li portar solatz.

Lo sònha, un còp de mai, amb la pomada del topinet.

— Paubre Engrandor! siás ben malurós. Es mai qué ora, que sortigas d'aici, per esposar ta princessa. Per tal que te creson mòrt, en amont!

Se montas pas, tos dos companhs se maridaràn lèu amb las filhas, en començar per l'ainada!

Quora siaguèt plan garit d'efèch, s'entornèt mai dins la montanha.

Portèt totes los motons que poguèt rabalar.

Mas avant de tornar s'escarlimpar sul aglàs la vielhòta li faguèt:

— Té! as aqui tres cans. Un s'apèla Brija-fèrri, l'autre Passa-per-tot, aquel darrièr, Limpa-coma-lo-vent . Te sostaràn per finir ta campanha. Pren tanben lo topinet de pomada, lo sabre grand, ta cana granda.

Quora seràs pròchi d'Ennalt, e se as pas pus de quartièr, te talhonaràs un tròç de la tiá cuèissa e la faràs manjar a l'aglàs. Aquital atengeràs lo cap del potz...

Faguèt tot çò qu'aviá aconselhat la fachilhièira, tant avodada a l'ajudar...

En arribant al ras del trauc manquèt de carn. Coma l'aglàs cridava: — carn! carn! carn! ”, d'un còp de sabre talha un tròç de sa cuèissa esquèrra e l'ofris al auclàs.

Agèt juste lo temps, amb aquel morsal, d'atènger l'òrle del potz e d'apausar lo viatge.

S'acranquèt per finir de sortir. Se sonhèt la plaga sangosa amb la pomada. Subtament, lo niafrol se tampèt...

De nalt, anèt al ostal bèl. Era voide de tota vida. Partiguèt deval masatge.

Dins una carrièira trapèt un aurfèbre qu'aplechava tres palmas: una d'arcièr, una d'argent, l'altra d'aur per ne far de jòias.

Li demandèt:

— Avètz besonh, mèstre, d'un ajuda?

— Oc-ben, l'òme! podètz segur m'ajudar en botant fuòc a la cornuda.

L'aurfèbre li esplica que las tres palmas apèrtenon an a caduna de las tres filhas del rèi.

— Deu von se maridar, plan lèu, ambe dos dròlles que las an salvadas d'un encantament de fachilhièr.

La festejada s'aprèsta d'ora, al castèl grand del vesinatge.

Quora agèron finidas las belaròias: braçalets, cadenetes, colars, pendelhs.

Engrandor diguèt al aurfèbre:

— Tot aquò es miu! per tal que soi lo vertadièr salvador de las tres princessas.

Amassa tot, amai lo restant de las tres bolas. Estifla los cans e s'en va...

A castèl grand la nòca s'aprestava.

Las taulas bèlas dels convidats èron adejà metudas. Un fum nolós sortissiá de las cosinas. Engrandor se sovenguèt dels noms dels cans.

— “ Limpa-coma-lo-vent ”! faguèt el, vai-me cercar totes los plats polits que trobaràs sus la taula del Rèi!

Lo can i va. Traçava com'un esparn. Arrapa los pus polits plats que pòrta en quatre salts.

Las cosinièiras l'escorsan ben, mas pòdon pas l'arrestar, ni mai l'agafar. Era trop lèste. Limpava coma lo vent, sens cap de bruch...

Meton las pòrtas de fust. Tancan los passatges.

— Passa-per-tot! faguèt Engrandor, vai-me cercar los plats gentes que trobaràs sus la taula del Rèi!
 Lo can i va. Passava a través las pòrtas e los bojals. Arrapa los pus gentes plats que pòrta en quatre salts.
 Las serventas l'escorsan ben, mas pòdon pas l'arrestar, ni mai l'agafar. Era trop bèdre. Passava per tot, sens cap de pessament...
 Fauta de vaissèla atardivèron la nòça.
 Lo lendeman metèron dels portals de ferri a totes los passes.
 — “ Brija-ferri ”! faguèt Engrandor, vai-me cercar totes los plats bèls que trobaràs sus la taula granda!
 En res de temps lo can trauca los portals. Arrapa los pus bèls plats que pòrta en quatre salts.
 Los vaillets l'escorsan ben, mas pòdon pas l'arrestar, ni mai l'agafar. Era tròp rufe.
 Brijava las barramentas de fèrri, sens cap de mal...
 Lo rèi enrufat de s'èstre fach avèire, aital, per pus fin qué el, mandèt un messatge.
 Lo mandament siaguèt publicat als quatre caires del masatge.
 — Que lo mèstre dels cans, tant finaudèl que qual sap! se prèisse de venir al palatz, ont lo Rèi lo convida!
 Al respond d'aquel convit Engrandor se presenta al castèl grand.
 Quand las filhas del rèi lo veson, totes las tres li saltan al còl e l'acaptan de potons.
 — Paire! l'avètz aqui nòstre salvador, faguèron totes tres d'una sola votz. Lo volèm coma fringaire. E dire! que lo cresiam avalit!
 — Mon Senhor! ai sonque besonh d'una promesa, diguèt Engrandor. Es de mon dever de me maridar ambe l'ainada. Se vos agrada, balhatz las doas altrás dròllas a cadun de mos companhs de viatge! Aital siaguèt fach. L'Engrandor se maridèt ambe la princessa ainada. Torciana prenguèt la cabdèta coma nòvia e Trencamontanha esposèt la mai jove de las filhas.
 Engrandor gardèt, de drech, totes las belaròias: braçalets, cadenetas, colars e pendelhs.
 Los nòvis siaguèron totes plan uroses. Se faguèt una crana festejada, que s'en parlèt longtemps dins lo vesinatge...
 Engrandor demorèt coma prince de reng, al castèl grand del Rèi.
 Los altres dos partiguèron cercar demòra, ambe lors femnas, Endacòm mai...

Deval jaç lo gal cantèt
 E la pola s'aclatèt,
 Deval riu l'ase bramèt
 E la sauma freniguèt,
 Deval prat lo grelh criquèt
 E mon conte s'acabèt!

II

LOS TRES ENFANTS PERDUTS

Un ser èrem totes acocolits al torn del canton. Alara qu'un crane fuòc abrandava dins la chaminèia, la mamèta agèt enveja de nos contar una altra istòria.
 Aquòs èra totjorn al temps de las longas velhadas ivernencas qu'aprofievavem d'aqueles gentes racontes que sabiá tanplan nos descurbelar!
 Aital comencèt:
 ... I aviá un paire que s'èra maridat dos còps. De sa primièira femna aviá ajut tres enfants. Masque la segonda maire, la mairastra, los presava gaire, estent qu'èron pas de son sang. Tanben lor ne fasiá vèire las pèiras. Tot per ela èra bon a s'en planger. Trobava totjorn a redire suls tres galapians. Ne contrariava sens relambi lor paire.
 — Tos paucvals me vòlon pas escotar! Me fan d'escondons que de colhonadas! Mai encara me pòdon pas pifrar! Se tiran de pels passes cada còp qu'ai besonh d'elles!
 N'i a pron d'aquelas tres bocas que cal aspaturar per res!
 — Anen! anen! cala-te femnòta, son pas tant maissants qu'aquò! Son joves pecaire! Sonqu'un pauc besats! Aquò's normal per lor atge!
 — Non! te dise que non! N'i a pron! Ne tirarem pas res de tos dròlles, mon Batiston!
 — Mas Minhòta!

— I a pas de Minhòta que tenga! Te caldrà t'en desseparar, al pus lèu, en los perdent al bòsc grand de la montanha. E se tenas tant qu'aquò ad ieu, aital me lo provaràs!

— Mas si, que t'aime plan ma Minhòta! Veirai aquò deman... I soscarai, te lo promete! Anen! anèm al lièch!...

Mas los jorns passavan sens que lo paire se decidèsse. Lo remòrd lo cachava d'avèire prometut a sa femna!

Cada ser, la Minhòta ressegava sa plancha al Batiston.

Mas la passa veniá bèdra. Lo paire aviá pauc de trabalh dins las bòrias ont se prepausava coma jornalier. Los tempses èron durs!

La sopa al ostal èra teuna per las bocas a noirir. Los drollets, subretot, patissián de la fam. L'escudèla saborosa: la caliá esparnhar!

A la fin despacientada la mairastra amenacèt de quitar Batiston. Es aqui que lo paire se decidèt pel endeman de perdre los enfants. E aquel còp aquòs èra per de bon!...

Dempuèi de temps, lo pus trace dels drollets s'èra atrachat qu'aquò mal gastava per eles. Cada ser, al luòc de s'endormir tant lèu al lièch, escotava, còntra lo palencat, las desgaunhadas del papà e de la Minhòta.

Sabiá, aital, de que ne virava per eles, los tres dròlles!

Doncas, lo lendeman lo papà se levèt plan decidit. Aprestèt una torta, o pus lèu una bola ambe de bren e de cendre. Sonèt los enfants.

— Anèm garçons! anèm aduèi al bòsc grand quèrre dels faisses de lenha! Venètz ambe ieu. Aurez aqui una bola, tant lèu amont per vos amuser!

Lo pichon, que sabiá de que ne virariá, botèt dins son falset un brave plenponh de peses. Tant lèu en camin esparpallèt, un per un, los peses sul vialet boscassier.

Arribats al mièg del bòsc, al cap d'un suc, lo paire prenguèt la bola e la gitèt devàs la davalada en la fasent rotlar.

— Despachatz-vos, enfants! Atrapatz-la avant que s'espoltigue!

Los dròlles totes contents de s'amuser, se botan a l'escorsa capval, darrièr la bola que redolava.

Lo paire n'aprofiehèt per se salvar...

Al cap d'un moment, los dròllets s'atrachan que son plan solets demèst lo bòsc. Los dos bèles, desgordits sens malícia, diguèron:

— Seguèm lo caminòl que tornarem al ostal! Benlèu que lo paire nos a doblidat?

Mas quane caminòl? De tot caire, a través la forèst: de tracadas de bèstias, de dralhòls, coma tanplan de lisas boscassieras s'entrebescavan, sens sabèire ont menavan!

— Vos cal me sègre! diguèt lo pichon. Soi segur que ieu trobarai lo bon camin que nos conduirà deval ostal!

E d'efèch tornèt trobar lo vialet ont los peses èron encara aqui. Mas caliá avèire los uèlhs fins per los avistar!

Lo sera tombava quora atengeguèron l'ostal. Lo paire e la mairastra venián de faire un bèl repais. Talament, que podián pas l'acabar. Sadol lo paire soscava.

— Se los enfants èron aqui lo finirián ben aquel regausiu! E de subte cridèt: Vesas-ben, femna! que n'i auriá ajut pron pels enfants! Auriái pas deugut t'escotar!

Coma deslargava aquelas paraulas regaunhosas lo trace se botèt a cridar.

— Sèm aqui, papà! Sèm pas perduts! En cercant avèm trobat l'ostal!

La minhòta èra pas d'aquel vejaire.

— Gossa d'òme! los as pas volgut pèdre! N'a fach lo semblant?

Los garçons dintèron. La fin del repais s'acabèt ambe lo bruch de las pòtas dels drollets qu'avián plan sabor, e jol regard ferotge de la mairastra...

Tornar, aquel ser i aguèt tampatge al fogal — aquò's totjorn al lièch, qu'entre òme e femna, se fan las bonas explicacions! — E lo papà sostèt un còp de mai per l'amor de sa Minhòta!

Lo lendeman lo paire prenguèt los drollets devàs la montanha e la forèst. Aviá fach una bola de bren, mesclada ambe de cendre...

Mas lo piètre, aqueste còp, prenguèt un plenponh de gravenas blancas qu'aviá la vèlha remosar a la broa d'un riu, quora tornavan deval ostal. Las conhèt dins son falset e seguèt dapasset sos fraires e son paire, coma se res non èra!

Doçamenton semenèt sos calhalets, un per un, dins los vialets que seguissián. Lo paire se malfisava. Prenguèt mai d'un camin per recopar las piadas que daissavan darrièr eles.

Arribèron al cap de la montanha. Lo papà faguèt rotlar la bola. Los enfants l'assubtèron a l'escorsa. La bola redolèt, redolèt, redolèt... luènh del suc per s'espoltis debàs, còntra una soca...

Lor paire prenguèt d'escondons lo vial que menava al ostal...

Los enfants s'amusèron, praquò! Coma lo solelh s'abaissava darrièr los brancals del aubrum, essagèron de trobar lo camin del ostal. Los dos bèles faguèron, aqueste còp, fisança al Petit. Seguièron las piadas marcadadas de gravenas blancosas qu'atraçavan lo vial...

Era solelh colc quora trapèron lor cabana clujada. Los parents venián de savorar lo sopar. Demorava encara prossa pitaça. De segur, auriá poguda assadolar los tres dròlles!

Tornar-mai lo paire se plangiá del abandon de sos enfants. S'en preniá a sa femna.

— Minhòta! es una vergonja per nautres de deslaisar aital dels enfants que Dius nos a bailats! Avián pron per manjar en totes, aqueste ser!

— Cala-te, Batiston! sabas pas de que disas! Siás un repapiaire! La misèra es tròp granda, aicital, per avidar, cada jorn, una granda ostalada! Que lo diable me fote!...

En aquel moment, los tres dròlles se botèron a bramar.

— Sèm aici, paire nòstre! Sèm pas perduts! Dins l'escur avèm vist lo calelh del fogal!

Tot content, lor paire durbiguèt la sarralha. Mas la Minhòta èra pas d'aquel vejaire.

— Gossalha d'òme! T'aurai ben! marmotegèt la femna.

Los drollets saborèron los rèstas. L'aire del bòsc aviá crusat lor estomac...

Jol cobèrt de la nuèch e darrièr lo palencat lo paubre òme faguèt fàcia a la repotegada de sa femna. De lassieira tornèt sostar e jurèt la pèrda dels sius enfants...

Lo lendeman lo paire faguèt, tornar-mai, una bola de bren e de cendre. Sonèt los drollets per anar deval bòsc montanhenc.

Lo Petit que lo sòm aviá subtat d'ora, en velhada, sosquèt pas de ròmplir son falset de quicòm mai! Prenguèt, sul còp, un crostet de pan de segòl que metèt a sa pòcha.

En camin escampilhèt, deçai, delai, de las brijas de pan suls vialets ont passavan. Lo paire virèt e revirèt, a través la forèst. Crentava que sos dròlles se reconeiguèsson fasiblement, en aquela expandida boscastièira. De tot biais voliá ganhar la patz de sa Minhòta, pel quite afar de pèdre sos enfants!

Al suquet d'un bòsc traversut gitèt la bola cap bas. E redola que redolaràs, la bala era com'un miralh pels dròlles que, de tira, l'escorsèron.

Lo paire se salvèt coma s'aviá lo diable al cuol...

Arrenduts de lor corsa e del jòc qu'avián faches los tres enfants tornèron al cap del puèch. Lo paire èra partit! Los bèles se fisant al pichon, lo seguièron sul camin que cresián del retorn. Masque lo Petit trobèt pas las piadas, ni mai vegèt pas lo brijum de pan: los aucèls avián tot picat!

Ges de tracals, ges de brijas, virèron de redond sens poder capitar! Se perdeguèron per de bon demièg la forèst granda...

La nuèch arribèt traitement. La paura los ganhava. Dels brams e dels aücs retronissián jol cobèrt acucat del aubrum.

Escalaurèron totes tres, l'un après l'autre, al cap d'un garrissal. D'aquí vegèron, alai luènh, un esclaire. Lo mai bèl dels fraires traseguèt son capèl devàs aquel lum. Davalèron del garric.

Lo bèl tornèt trobar son coifèl. Prenguèron lo sens que mostrava lo capèl. S'encaminèron l'un darrièr l'autre, lo Petit en tèsta...

Aprèp un long caminament arribèron a l'aurièira del bòsc. Aquí se trobava una paubra cabana clujada, ont calelhava la flamba d'un lumenon.

Tustèron al batalh del portanèl. Una femna vielhòta venguèt lor durbir.

— De que volètz? De que cercatz en aquesta ora?

— Genta Dama, sèm perduts! diguèt lo piètre. Se vos plai! demandam la retina per aquesta nuèch? Nos fariatz tant plaser! Sèm tament arrenduts que sabèm pas ont anar!

— Vòle ben, pecaires! Mas chas ieu i a pas d'aise, vos caldrà jaire al recanton del balag, darrièr la pòrta! Anen! deuvètz avèire talent? Vos vau aprestar quicòm per sopar, malgrat que lo temps siaga rafe! Partegèron lo magre manjar que la vielhòta lor donèt. Calèron tant que poguèron lor talent que los cachava encara. Mas i èron acostumats!

Coma anavan s'arrucar darrièr la pòrta, la femnòta lor descalciguèt:

— Joves! deman vos demandarai un servici a l'un de vosaltres, mas per ara pausat-vos!

Lo lendeman aprèp un despartin, tant mesurat que la vèlha, mai que tampèt lo cròi del estomac, s'aprestèron a partir...

— Avant de vos entornar, demandèt la vielhòta, voldriái que me faguèssetz un viatge per ieu... Soi tròp vièlha per lo far! Auriái pas pron bufal per atènger lo luòc desirat...

— Vos o aprometam! respondèron los dròlles. De que cal vos far?

— Tè! tu l'ainat! te cal partir val Paradis per la paubra Anna — que soi ieu — . Anaràs trobar la Santa Vierge e li demandaràs quora còmpta me préner al pèd d'ela, en son Airal paradisenc!... Prend aquela guirbona ont i as del pan e del formatge. Aquò te servirà per un regausiu!... Alai, a l'intrada del bòsc trobaràs un caval estecat. Lo prendràs e lo montaràs — lo camin es long d'aquí-val en Paradis! Sèg la

dralha que va drecha e que tira alai-mont... Mai luènh, trobaràs tres fònts cobèrtas, l'una en seguida de l'altra. Coma ton caval aurà set, daissa lo sonque beure a la tresena fònt!...

Après veiràs, t'amenarà sul camin que caldrà...

Mas es longa l'escorreguda... Pend-te garda als mals passes, brave enfant!...

Partiguèt de tira. Bridèt lo caval e “ plica-plòca ”, s'acaminèt dins la dralha drecha.

Plan luènh, coma traversava una comba, trobèt una femna vièlha asseitada al òrle del dralhòl.

— Endont vas? bèl enfant! sus aquel polit caval? sonèt la femnòta.

— Vau en vòle! diguèt lo garçon. Aquò vos regarda pas, fachilièira!

— A! mas de qué pòrtas dins aquel ceston?

— De la mèrda, vielhassa! respondèt malgraciós lo drollet.

— Grand ben te faga, quora despartinaràs! Mas, fai praquò atencion, que ton caval trabuque pas e que beuve qu'a la darrièira fònt! Adius-siagas! Fai bon viatge!

Lo garçon tornèt préner son caminament...

Lo caval bufava e penava coma se portava un grand pes. Tot còp s'arrestava. Lo dròlle despacientat lo picava del talon. Calguèt s'arrestar, la cavala volguiá pas s'avançar d'un pas de mai!

Davalèt de la montura. Durbiguèt lo guirbon per manjar lo despartin... Mal i prenguèt! Al fons del panieiron un bosàs nolejava son fum!

— Crana porcària que m'a bailat aqui la vièlha! se pensèt lo drollet.

Gitèt dins un bartàs lo ceston e son contengut. Malcorat tornèt repréner son viatge...

En fin, arribèt dins un airal frescós e ombratjat, ont una fònt cobèrta fasiá tindar son rajolet. Tot prèp e de seguida, dos autres naucs cobèrts reculhissían doas altrás sorgas vivas. A l'alçada de la primièira fònt lo caval petnèt e s'arrestèt subtement. Malgrat los còps de talons del dròlle, volguèt pas mai s'avançar. La cavala baissèt la nifla e beuguèt, beuguèt, beuguèt son confle d'aiga...

Pron pete lo caval s'apausèt en bufant. Lo dròlle agèt bon fissar sa montura, res a far lo caval avancèt pas! Al contra, se tornèt virar còp sec!

En quatre salts tornèt menar lo garçon endont èra partit: a l'aurièira del bòsc!

Quora al ostalet la vilhòta lo vegèt tornar, tèsta bassa, li demanda s'a fach sa comission.

— Alara? quora m'aculhirán en Paradis? De que t'a dich la Vierge?

— Sabi pas... Sai que... Quand voldrán vos recaptar... Sabi pas ieu! Ai pas pogut o saupre: lo caval s'es arrestat a la primièira fònt! A pas volgut mai avançar! M'a tornat acampar devàs aici. Segur que soi estat maladrech en camin!?

— Anen! consola-te! Deman veirem se podèm melhor faire, faguèt la vielhòta.

Lo lendeman volguèt mandar lo cabdèt. Tornar, faguèt sas recomandacions.

— Prend lo caval alai... Vai vèire per la paubra Anna — que soi — quora la Santa Vierge m'aculhira en Paradis... Sèg plan la dralha drecha... Trobaras, alai-mont, tres fònts cobèrtas rengadas de seguida...

Daissa beure lo caval qu'a la tresena fònt.. Après veiràs, lo caval te guidarà... Longa serà l'escorreguda... Prend-te garda dels mals passes, gente enfant! Tè! prend tanben aquela guirbona, ont i as un troç de pan e un bocin de formatge per ton regausiu! Anen! fai bon viatge

Partiguèt de tira. Bridèt lo caval e plica-plòca s'acaminèt a cavallhons, vas la dralha drecha...

Plan luènh, coma traversava un pradèl, trobèt una femna vièlha acotolada sus una pèira, a la broa del dralhòl.

— Endont t'en vas? crane enfant! sus aquel bèl caval? sonèt la femnòta.

— Vau en pòde! diguèt la garçon. Aquò regarda que ieu, vièlha fada!

— A bon! mas de qué recaptas dins aquel ceston?

— De la mèrda, fotralassa! respondèt insolent lo drollet.

— Grand ben te faga, quora manjaràs! Mas fai praquò atencion, que ton caval trescambe pas! Ten lo per qué beuve qu'a la darrièira fònt! Adius-siagas! Fai bon viatge!

Lo garçon tornèt repréner son caminament...

Lo caval se metèt a regandir, a bufar, coma se portava un fais pesuc. Trescambava e s'arrestèt. Lo dròlle despacientat lo piquèt del talon. Tornèt partir per qualques passes puèi s'arrestèt tornar-mai! La cavala volguiá pas avançar d'un pas de mai!

Escabelèt de la montura. Desacaptèt lo guirbonèl per savorar lo despartin. Mal i prenguèt! Al font del panieiron un estronhàs nolejava son fum!

— Crana salopària que m'a donat aqui la vièlha se pensèt la drollet.

Escampèt dins un rornegàs la guirbona e çò qu'i aviá dedins. Renós tornèt repréner a cavallhons son viatge...

Çaquelai, arribèt dins un airal frescós e ombratjat ont rajolava una fònt dins una nauca cobèrta. Al ras, e de seguida, doas altrás fònts cobèrtas fasian tindar lor aiga canda...

Al nivèl de la primièira bàcia lo caval repetenèt e s'arrestèt per beure. Malgrat los fissals dels talons, lo drollet capitèt pas per lo far mai avançar. La borrica baissèt sas pòtas e beuguèt, beuguèt, beuguèt son conflè d'aiga...

Pron pete lo caval s'apasimèt en bufant. Lo dròlle essagèt de lo tornar faire avançar. Pena perduda! Al contra se virèt còp sec deval camin dont èra vengut!

En quatre salts menèt lo garçon al endrech del despart: a l'aurièira del bòsc!

Quora al cabanon la vielhòta la vegèt tornar, tot vergonjós, li demanda s'a fach sa comission.

— E ben? quora me recaptaràn al Paradis? De que t'a respondut la Vierge?

— Sabi pas... Sai que benlèu... Quand podran vos aculhir... Sabi pas tròp ieu... Ai pas pogut o sabèire: lo caval s'es arrestat a la primièira fònt! A pas mai avançat! A repetenat e m'a tornat deslargar devàs aici. De segur, soi estat malestruch en camin!?

— Anen! te desmingres pas! Deman veirem se podèm melhor faire, faguèt la vielhòta.

Lo lendeman la maire Anna, tota contristada, espoquèt un bocin los drollets.

— Ai a far sonqu'a de bograssons d'enfants que sabon pas se mestrejar, ni tant pauc guidar una cavala, coma cal! Demòra que tu Petit, lo pus trace! Mas ai pessament que li capite pas atanben, coma tos fraires! Çaquelai, te vau mandar de lai anar, per aquela comission tant preissada, per ieu.

E la vielhòta, tornar-mai, faguèt sas recomandacions.

— Prend lo caval alai... Vai vèire, per la paubra Anna, quora la Santa Vierge la recebrà prèp d'ela, en son Paradis...

Sèg dapàs la dralha bona... Veiràs, alai-mont, tres fònts cobèrtas rengadas de seguida... Ten lo caval e fai lo beure qu'a la tresena fònt... Après veiràs, ta montura te menarà... Plan longa serà l'escorreguda... Prend-te garda dels mals passes, paubre enfant!... As aqui una guirbona, ont i as un auret de pan e un talhon de formatge per un paubre regausiu... Malgrat qu'age pessament per tu, fai bon viatge! e que Dius t'acompanhe!

De cocha partiguèt. Bridèt lo caval e “ plica-plòca ” s'alancèt sus la dralha bona...

Alai luènh, coma traversava un campet, trobèt una femna vièlha apiejada a son baston, vas la randa del dralhòl.

— Endont vas aital? paubre pichon!

— Vau vèire quora la maire Anna pòt anar rejondre lo Paradis! respondèt polidament lo Petit.

— Oc-ben! sias plan bravonèl! Mas, de qué as dins aquel ceston?

— Un cassèl de pan amb un tèç de formatge. Mai s'en volètz un morsèl, ambe plaser vo'n bailarai?

— Grand-mercé, Petit! ai pas sabor per ara. Garda-lo per tu, n'auràs besonh! Fai atencion, çaquelai! reten ton caval quora arribaràs a las fònts! Pas a la primièra, ni mai la segonda, mas sonqu'a la tresena: daissa beure tant que voldrà, ta cavala. Mas vese que siás plen d'aubire, capitaràs! Adius-siagas! Te ten crane Petit! e fai bon viatge!

— Grand-mercé, genta Dòna! diguèt lo drollet. Que Dius vos pare!

Lo Petit tornèt reprèner, a cavallons, son long caminament...

Mas tant lèu en sèla, lo caval s'alancèt al galaup plic-plòc, plic-plòc, plic-plòc!

En res de temps atengeguèt l'airal frescos e ombrajat, ont las fònts rajolavan.

A la primièira bàcia retenguèt lo caval d'un còp de brida. A la segonda, lo toquèt de la man e lo caval contunhèt. Al tresen nauc, la bèstia baissèt lo cap e beuguèt... S'abeurèt tant que poguèt!

Lo dròlle descavalèt. Prenguèt lo panieiron e anèt cruscicar son despartin al ras de l'aiga canda. Trobèt son tròç de pan gostós e lo morsèl de forma saborosa!

L'aiga linda del nauc escantiguèt son set...

Après la pausa, tornèt acavalhar sa montura. Sens la comandar, la brava bèstia, s'alancèt al tròt dins la dralha drecha...

De temps, après una longa tròta, arribèt dins un mal pas estrech. Lo camin passava entre dos ròcs que se reganhavan. Amai qu'amenaçavan de s'espoltir l'un còtra l'altre. Los rocasses èron aclats e nègres. Lo passatge èra sorne!

Tot còp s'en destacava de pèiras que redolavan e que petavan entre elas. A cada trucau òm auriá dich dels còps de fusilh! Aquò retronissiá, de temps, com'un auratge!

Cossi faire? Calia ben que pasèsse aqui, si que non, s'aluenchariá del camin drech. Per lo deslaissar e lo tornar trapar, mai luènh, aquòs èra gaire aisit: una montanha redde se quilhava de cada costat!

Butèt son caval e passèt demèst los calhaus que grelavan.

Se tirèt del mal pas sens cap de truc, ni per el, ni per la bèstia...

Mais luènh, lo camin venguèt melhor. La montanha s'aluenchèt darrièr el.

Al cap d'un moment atengeguèt un camp grand deslaissat, ont las romes, los boissons, avián ganhat l'espandida. La dralha traversava l'ermàs al mièg. Al dessus d'aquela estenduda una vòlta de gralhas, de

gorpatasses, cridavan, golavan, se disputavan, se guirguilhavan coma de salvatges. Om auriá dich d'enfachinats. Fasián un sarrabastal de diables! Las aurelhas del drollet ne bronzinejavan. Mas caliá passar per aquí! I aviá pas d'altres biaises! Lo Petit tampèt sos ausidors e traquèt son camin...

Arribat, encara mai luènh, trobèt una granda prada verdolenta. L'èrba aviá butat vigorosa. Dins aquel pradal un bestial nombrós i tracava. I aviá de bacas, de buòus e de cavalas, a pas poder los comptar! Lo fen èra tant nalt qu'escondiá los buòus dusqua las banas. Curiosament tot aquel cabal èra magre, tot sec! Lors òsses traucavan la pèl. N'èra una pietat!

Aquò donet lo desfèci al drollet!

Ambe son caval passèt al mitan de la prada. Vegèt pas una sola vaca romniar, ni mai una cavala pàisser l'èrba!

Al tròt, de sa polida bèstia, seguièt tristament son camin...

Totjorn pus luènh, delai la prada verturiosa, trobèt un campàs assecadit. Aquí l'èrba èra mens que rasa: lo pelenc èra rascle!

Semblava, çaquelai, que l'aire èra san e la tèrra imorenca. L'escampi èra comol de bestial. N'i aviá de milietrats: de vacas, de buòus, de cavalas... Curiosament tot aquel cabal èra gras, a plena pèl. Avián la borra lusenta e l'uèlh viu!

Se aquò, èra pas estat lo manca d'apastura, lo plaser èra grand de los vistar...

Ambe son caval, lo drollet passèt al mitan del campàs per trassègre son camin...

Longtemps encara trotèt son cavalon, sus la dralha drecha. Lo temps, per el, comptava pas, Al cap de quantus de legas — deguns pòt pas o saupre! — finiguèt per arribar dins un endrech ont lo camin se despartissiá en dos vials?

L'un a l'esquèrra, èra una via bravament larja, planièira, aisida. De randals d'aubrets florits l'orlavan de contunh. De floretas, de totas menas, nolejavan lors perfums. A la broa d'aquela via, los aucèls bargalhavan e mirganhavan de lors cants lo ramdalme nolent! Tot i èra atimbrat, coma cal!

L'autre a man drecha, èra une estrada estrecha, rocalhosa, descalçada qu'arrapava tota guèrlha lo travèrs d'una montanha. Las romes, las espinas entravavan la calada desfonçada. Tant luènh que la vista portava, se vesia dels rocasses que caldriá desvirar...

Tot se prestava per préner lo vial mai aisit. Lo caval refreniguèt e gratèt de la pata drecha coma se mostrava l'estrada escalabrosa...

Lo Petit se decidèt per escarlimpar, ambe sa cavala, lo pus guèrlhe camin que la tèrra portava!

L'omenet e sa montura arpatègon, maganhèron, susèron, s'enromeguèron, s'estripèron, s'escarranhèron fins que vegèron l'acrin del puèch! Ambe pron pena atengeguèron lo planòl montanhenc...

Davant lo piètre s'adreçava un portal daurat: la pòrta del Paradis...

Descavalèt e anèt tustar lo batalh del portal. Una trapèla se durbiguèt. Dos uèlhs brillants pontegèron per devistar lo novèl arribant.

— De qué i a? Qual es aquò? faguèt una votz rufa — la de Sant Pèire —.

— Soi ieu Petit! Soi mandat per la Maire Anna!

— Se pòt ben! E de qué vòl?

— Voldriá saupre quora la Santa Vierge l'aculhirà en Paradis?

— Espèra un pauc, vau vèire!

Al cap d'un momentom lo batent del portal se durbiguèt.

— Anen! dintra, diguèt Sant Pèire. Vese que siás arrendut e as segurament apètis? Veni manjar, apuèi t'apausaràs. D'aquel temps la Santa Vierge me donarà responsa!

Lo dròlle saborèt lo repais que los angèls li serviguèron. S'anèt apausar sus una banca. Sos uèlhs se metèron a cutar e s'adormiguèt...

Dormissiá talament prigond que ne roncava! Ne faguèt tant de bruch que Sant Pèire venguèt l'arevelhar.

— Daissatz-m'estar! faguèt Petit. Ai encara sòm! I a pas tant de temps qu'aquò que duèrme? Vòle tornar dormir un altre pauc, apuèi partirai!

— De qué? respondèt Sant Pèire. N'i a sèt ans et sèt jorns que dormissas e tròbas que n'i a pas pron?

— Pas possible? Es vertat que lo temps compta pas aici! diguèt susprés lo garçon.

De subte, Petit se revelha per de bon. Sona son caval que paissiá tranquille. Lo sèla e s'aprèsta a partir.

— Diràs..., faguèt Sant Pèire, diràs à la Maire Anna que venga, tant lèu que seràs tornat prèp d'ela. Aquò's lo vòt de la Santa Vierge. Apuèi tant qué li siás: pòds venir amb ela. A ganhada ta plaça aici! Vos esperam! Fai bon viatge e al revèire!

Lo garçon acavalèt e en quatre galaups prenguèt l'estrada del retorn...

Agèt pas pus lèu passat lo planòl de la pòrta del Paradis que se trobèt per encantament a l'aurièira del bòsc.

Sonèt al ostalet clujat. Los dos fraires e la maire Anna venguèron a son encontrè.

— E ben! òm pòt ben dire: te n'a calgut de temps! Podràs pas provar que te siagas pas atardivat, paubre Petit! Fa plan sèt ans que siàs en camin! faguèt Anna. E... la vist lo Paradis? E... la Vierge de qué t'a dich?

— Oc-ben! l'ai vist lo Paradis! Mas me l'a calgut ganhar, ambe totes los trabucs e los mals passes qu'ai encontrats! Arrendut que n'ère, en arribant, qué li ai dormit sèt ans! Urosament qu'aviá lo caval!

— Quora i vau en Paradis? diga-zo-me?

— Vos o dirai, Maire Anna! Mas dabans digatzme: aquòs èra de qué? aquelas causas que m'an supresas, dins ma tròta?

— O te dirai: aquòs èra tas espròvas. Mas diga-me, tu Pefòfi! quora podrai partir pel Paradis?

— O anatz saupre... Mas... de qué èra aqueles dos rocasses, asclats e negres, que se regassavan? Mai qu'amenaçavan de s'espoltir, l'un còtra l'altre, quora m'a calgut passar entre eles?

— E ben! aquòs èra ton paire e ta mairastra que fasián penitècia. Per vos avèire perduts e vos avèire fach de misèras: èron aqui per s'apatir! Diga-zo-me? quora podrai partir pel Paradis?

— O anatz saupre... Masque... de qué èra aquela vira-vòlta de gralhas e de gorpatasses que golava coma d'enfachinats? De qué èra aquel ermàs tant triste, ont m'a calgut passar demièg?

— E ben! aquòs èra totes los damnats que la tèrra pòrta. L'ermàs aquòs èra l'infèrn descabestrat que trobam sus tèrra!

Diga-zo-me? quora podrai partir pel Paradis?

— O anatz saupre... Masque... de qué èra aquel grand tropèl de vacas, de buòus et de cavalas que podian pas pàisser? De qué èra aquela prada tant verturiosa ont patissiá aquel paubre bestial?

— E ben! aquòs èra las anmas del Purgatòri que subissian lors patirasses!

Diga-zo-me, ara? quora podrai partir pel Paradis?

— Pas encara... Digatz-me, de qué èra tot aquel cabal, aqueles milieirats: de vacas, de buòus, de cavalas tant polits. Bestial tament gras, que la pèl s'esclava jos l'oncra, mas, que se trobava dins un campàs rasclat?

— E ben! aquòs èra totes las anmas del Paradis! Anmas qu'an pas besonh de s'avidar: l'aire del temps fa lor bastaça!

Mas diga-zo? quora podrai lai anar, en Paradis?

— Pas encara... Vos o dirai, totara, quora m'auretz explicat ma darrièira espròva! Per de qué ai trobat dos vials, devàs la fin? Una via aisida, ont èra encantament e una estrada escalabrosa, ont tot èra reguèrgue? Estrada, en fin, que lo caval m'a fach sègre!

— E ben Petit! lo caval t'a plan menat! Avètz agut rason d'escalabrar l'estrada guèrlha... T'a conducit al portal del Paradis!... Se per malastre, aviatz pres la via, pecaire! E ben! malgrat sa beltat e son aise, al cap del camin seriatz tombats, tu e ton caval, al pus prigond de la tèrra! Dins aquela plondor, sens fin, ont lo fuòc infernos crama per l'eternitat. Te ne seriàs pas jamai sortit, mon enfant! Adara! diga-zo-me, quora podrai partir?

— Oc-ben! Maire Anna, podèm tornar val Paradis: la Santa Vierge nos espèra de tira! Vene ambe vos!

La Maire Anna diguèt l'Adiussiatz als fraires del Petit. Lor bailèt la cabana clujada.

— Trabalhatz! Vendretz dels boscatièrs! Vos tornarem quèrre quora sonarà vòstre temps! La patz siaga ambe vos!

Lo Petit abrassèt sos fraires bèls. Ambe Anna bridèron lo caval. En quatre salts montèron al Paradis...

S'i tròban encara plan benuroses, al ras de la Vierge Maria! ”

Es aital, enfants! que serem totjorn recompensats se demorèm polidets e onèstes ambe totes!

Maire Anna ajuda-nos
Ençaval on sèm perduts!
Sul camin assosta-nos
Ont se vèi tant de trabucs!
E val Cèl amena-nos
Lo jorn que serem fotuts!

III

LOS TRES FRAIRES

I aviá un òme qu'anava faire campanha per ressar val País Bas.

En camin dintrèt dins un ostal ont i aviá lo paire ambe sos tres enfants. Coma lor aviá demandat la retira, lo serviguèron tanplan que poguèron, malgrat lo pietrum del fogal.

Un còp acabat lo repais, lo paire diguèt als enfants:

— Anatz partir amb el. Vos ensenharà ont ganhar vòstra vida. Pòde pas mai vos avidar!

Après avèire dich l'adiussiatz, a lor paire, partiguèron tanlèu lo jorn levat. Mas quand agèron fach una bona correguda de camins, diguèron al ressaire:

— Avèm gaire d'argent, sonqu'un quite sòu per cadun de nosaltres. Podèm pas pus vos sègre aital!

Arribavan vas un crosal de caminòls. Lo resseguier prenguèt son vial, devàs las Pirenèus.

— Que Dius vos pare l'òme! li sovetèron los tres fraires.

A lor torn se diguèron l'adiussiatz, entre eles. Mas coma avián qu'un sòu cadun, levèron un tiulàs e estracèron endejotz lor soleta fortuna.

— Lo primièr que tornarà, empraici, metrà una altra pèsa dessus la siá!

S'encaminèron cadun devàs un vial qu'los aluenjava de la trigodina e del país que venián de quitar.

L'ainat se faguèt curat.

Lo cabdèt devenguèt cosinièr.

Lo pus jove s'engatgèt dins l'armada d'Angletèrra.

Quora en congèt, lo soldat aprenguèt que son paire èra devengut fortunat et que lo bonur l'aviá comolat de presents. Se diguèt en el:

— Me caldriái lai anar. M'ajudariái benlèu? Quita còp sec l'arnada, en desertant, e s'enviatja deval país...

Caminèt de temps, fins qu'arribè dins una vila. Aquí i aviá una crana albèrja. Se faguèt servir un bon repais.

L'òste que l'aculhiguèt, e que lo serviciá tant bèlament a taula, li remembrava qualqu'un que deuviá conéisser, n'i a gaire. A la fin de la mangisca lo sonèt.

— D'endont sètz vos, que me sembla conéisser?

— Del País-Nalt! respond lo cosinièr. Erem tres fraires, ieu soi lo cabdèt. Cadun avèm pres nòstre camin en nos quitant. Lo paire solet es demorat al ostal!

Après fòrcas parlicadas se reconeiguèron coma fraires. S'abracèron de longa. Alara lo soldat diguèt:

— Vau al ostal faire vistalha al paire.

Pareis qu'es aduèi fortunat. Es estat recompensat per la Vierge. Es adara comol de richessa! Benlèu que nos fariá qualques presents? Tanplan un prèst per m'assostar, ieu, del besonh?

Còp sec, lo cosinièr balha desdich a son patron. Puèi, aquò fach, s'enanèron totes dos...

Arribats mai luèench, dintrèron dins una glèisa. Era al moment ont se disiá la mèssa del matin. Un curat oficiava al altar.

Cada còp que se revirava per un oremus o un dominus vobiscum los dos fraires se disian:

— Om creiriá ben qu'es nòstre fraire ainat?

Segur, aquò's el! Li ressembla ben tròp.

Après la mèssa, fuguèron lo trobar a la sacristiá. D'efèch, aquò siaguèt plan l'ainat.

Siaguèron tament contents de se tornar trobar que despartinèron ensemble. Apuèi, al convengut, prenguèron lo camin del ostal per anar vèire lo paire...

Tornèron al crosal dels caminòls d'ont s'èron quitats. Levèron lo tiulas, ont lor sòu èra escondut. I ajustèron cadun una altra pèça, en engatge de vòt, e s'atracèron lai lor demòra.

Quora siaguèron en acò del paire, que for faguèt cranament fèsta, lor contèron lo dequé del or retorn.

— Vertat? paire, qu'avètz facha fortuna, desempuèi nòstre despart?

— Plan segur! enfants, la Vierge a agut pietat de ieu. M'a assostat dins ma misèra, qu'es aduèi acabada.

Praquò, pòde pas encara vos gardar al fogal. Mas rendas, personalas, son pas pron bèlas per naltres quatre. Tornar, vos podrai pas mai avidar que qualques jorns!

Demorèron aquí sonque tres jorns, e tornar, volguèron partir. Alara lo paire diguèt:

— Quane don desiratz de ma part? Don meravilhòs que vos ofrirai en eiretatge, abans la despartida?

— Vòle diguèt lo curat, un mantèl que m'empòrte quand voldrai, endont voldriái! Per tal que la nuèch me cal anar, de vegadas, vèire los malautes e lor portar secors religiós, amai solatz. Plan sovent, soi obligat de marchar en briu!

Lo paire li porgiguèt un crane saile que l'escondiá del cap als pèds.

Lo cosinièr li demandèt:

— Paire! faguètz-me present d'una toalha, que tanlèu botada sus la taula, la taula siaga plan servida de tot çò que cal per savorar!
Lo paire li ballhèt una genta tèla de lin, de qué acaptar una grand taula.
Quand venguèt lo torn del pichon, lo paire pensatiu diguèt:
— E tu! lo cacha-niu, de qué auriás enveja?
Me sembla que fas un maissant subjècte!
— Mon paire! donatz-me una borsa que siaga sempre comola de loises d'aur!
Lo paire, malgrat sa ressentida, la li acordèt. Los dròlles abressèron lo paire e partiguèron cadun devàs sa destinada, ambe lor meravilhós present.
Lo curat dintrèt en sa parròquia.
Lo cosinièr tornèt a son ostalariá.
Lo soldat reprenguèt lo camin de l'armada...
Quora lo pichon siaguèt retirat en son armada d' Angletèrra, tornèt reprèner lo léser de sortir. Un jorn que se passejava sus la plaça de Londras entrevegèt la filha del rèi. Li pareguèt tant subrebèla e tant genta que la desirança, de l'avèire per siá, se metèt a lo cachar. Cada jorn anava sus la plaça per la vèire sortir de l'abadiá ont anava pregar.
En fin, faguèt sabèire que desirava una entrevista amb ela, per li parlar d'una causa maravilhosa. Lo rèi avisant qu'un joinòme fortunat volguíá cortejar sa filha, permetèt lo rencontre previst.
En parlicant amb ela, lo soldat desaventurèt malastrosament que teniá una borsa emplida d'escuts d'aur, que jamai se voidada.
— Mòstra-me la? faguèt la finaudèla. Me fariatz tant de plaser, que non sai!
L'inocentàs la presentèt a la filba. De subte l'arrapa en se botant a cridar.
— Al panaire! Al raubatòri! Al assassin!
Los gardas de la dròlla susiguèron lo soldat e lo clauseguèron en prison. Mas el, pron desgordit çaquelai, faguèt un trauc a la muralha que l'embarrava e capitèt de se salvar.
Se diguèt en el:
— L'aurai de tot biais, aquela drolleta! Paraula de soldat!
S'entòrna en acò de son fraire cosinièr e li manlèva la toalha.
— Fraire! te la prèste ambe plaser, mas te caldrà me la tornar dins quelques jorns. Al pus fotut, dins tres meses. Mai se pòdas, tanlèu que t'en seràs servit!
Li faguèt jurament, e tornar, s'enanèt en Angletèrra.
Quora fuguèt enlai demandèt, tornar-mai, de parlar a la filha del rèi. Aquò li siaguèt permetut...
Estent totes dos, dins la cambra de la dròlla, li deslarguèt, per malafacha, qu'aviá una toalha que fasiá miranda. Toalha tant poderosa, que tanlèu pausada, la taula èra metuda de tot çò que caliá per s'avidar.
— Mòstra-me la? faguèt la filha. Voldriái tant la vèire. Aquò me seriá fòrça agradiu!
Lo garçon totjorn innocent, e tanplan òrbe per l'amor, la li faguèt vèire.
— Al secors! Al panaire! gisclèt la dròlla.
Los gardas sasiguèron lo soldat e l'embarrèron dins la prison escura.
Tanlèu claus, copa los barrols del bojal e se salva entornar...
S'en va chas son fraire, lo curat. Li demanda lo mantèl.
— Té! as aqui lo saile! Te lo prèste ambe plaser, mas te caldrà me lo tornar, al pus lèu. Dins los jorns venents, se pòdas! N'ai besonh quand ne vira!
Lo soldat partiguèt, de tira, per l'Angletèrra.
Quora se trapèt sus la plaça de Londras esperèt la filha del rèi. Quand passèt prèp d'el, la raubèt per de bon. Apuèi, sarra lo mantèl, en diguent:
— Saile! bota-nos sus la montanha, la mai nalta del monde!
Aquò siaguèt fach en res de temps, que ne cal per lo dire.
En arribant sus la montanha, de las borradas de mal de ventre fosiguèron subtement lo soldat. La correnta l'atrapèt promptament. Ne fuguèt oblijat de tombar las calças en daissant la filha al ras del mantèl.
La dròlla despaurugada, en vesent l'òme se salvar a l'escorsa, rapa lo saile. Lo sarra prèp d'ela.
— Saile! pòrta-me sus la plaça de Londras!
L'agèt, pas pus lèu dich, que se vegèt dins Londras. Soscatz de la suspresa del soldat quora trobèt, ni mantèl, ni filha, al airal ont los aviá quitats...
Tristosament davalèt de la montanha...
Arribat al pèd, trobèt una ribièira granda que li barrava lo passatge.
Lo talent lo cachava. Pensatz! qu'après la foira que veniá d'avèire, l'estomac èra mai que cròi: lo ventre rondinava d'aganiment!
Avant d'agasar, finta d'un costat, apuèi del altre. S'atracha que i a, al ras d'un tèrme, quelques pomièrs salvatges. Portavan de pomas gròssas coma de cojas e totas rojas.

Ne tasta una. Tenlèu que la crocada son nas s'estira, s'estira... S'alonga de tres canas, se aquò's pas mai! Ne siaguèt tot marrit e lo pessament lo prenguèt...

Salta, praquò, la ribièira en asagant dins una raspa. Delai-l'aiga i aviá, tornar, maites pomièrs. Mas aqui las pomas èron sauras e rafidas, gaire ben coma d'auglanas. Sabiá pas tròp se podiá ne manjar, malgrat que lo talent lo tenguèsse encara: aviá paur que son nas s'alonguèsse que mai!

Enfin, se decidèt mas al contràri de las altras pomas, se vegèt subtament garit. Ne siaguèt plan content. Torna delai la riba, prend tres pomas gròssas, de la mai rojas. Apuèi, passa deçai-l'aiga, ont culhis una plena pòcha de pomas rafidas, de las mai sauras.

Dapassèt s'acamina devàs Angletèrra...

Après una escorreguda de quelques meses finiguèt per aténger la vila de Londras. Arribat sus la plaça se vestis en merchand. Aplaça sas tres pomas gròssas sus un taulièr: èra son enveja de vendre sa mercandisa a la filha del rèi.

Cadas passejants que s'arrestavan davant son aplechadis li demandavan lo prèt.

— Quant valon, aquelas pomas gròssas?

— Tres milantas escuts! Un milion per caduna, brave monde!

Totas las gents, esbalausits, se trucavan lo frònt ambe lo det, e se trufavan d'el.

La filha del rèi las vegèt de sa fenèstra. Li portavan grand enveja, tament que las trobava polidas. Davalèt de son castèl e li demandèt:

— Quant còstan, vòstras pomas rojosas?

— Tres milions d'escuts, genta domaisèla! Un milion per caduna!

La princessa diguèt res, mas s'entornèt al castèl. Salta a la borsa, que sens fin, porgissiá de pèças d'aur e compta tres milions d'escuts...

Manda sa serventa per quèrre las tres pomas. Lo merchand consentis a se desseparar d'aquela frucha, quand sap que son per la filha del rèi. Apuèi se cambia e se tira d'aquí, de prèissa...

La dròlla volguèt tastar una d'aquelas pomas que li pareissián tant gostosas, mas son nas s'alonguèt, tant e tant, que poguèt pas pus bolegar, ni mai sortir de sa cambra.

La malurosa cridèt son paire que venguèt a l'escorsa. Quand vegèt la filha, dins aquel estat malastrós, sona las gents d'armas per castigar lo merchand. Masque l'òme aviá lusit. Era adejà plan luènh!...

Dels medecins, de renom, siaguèron mandats prèp de la filha. Totes los remèdis e potingas de tot biais qu'essagèron, siaguèron sens efèch.

Cap de sabentàs podiá pas garir aquel malastre!

Lo joinòme se vestis en mètge. Cròmpa un libràs, que bota jos l'aissèla e va rabalar sos passes del costat del castèl.

Quora lo rèi sagèt, per son ministre, que li aviá un òme saberut que tracava carrièira, lo faguèt venir.

— Seriatz pas, d'azard, medecin de mestier? questionèt lo rèi.

— Si-ben-si! soi garidor!

— Podriatz, de vegadas, garir ma filha?

— Tanplan que si, se me disètz de qué patis? Lo rèi contrestesit li contèt lo malur.

— Senhor! vos apromete de sonhar, coma se deu, vòstra filha! Plan segur que garirà de son auvèri!

Masque, me cal per aquò far, tres milions d'escuts, comptant! Apuèi, deveu demorar, tot prèp de la malauta, dins una cambra tocant la siá!

Lo rèi l'assegurèt, que tot çò que voliá li seriá acordat, del moment que sa filha gariria...

Lo mètge muda sos afars dins la cambra que lo rèi li donèt per retira...

Lo lendeman copa una de las pomas rafidas en quatre tròces. Ne met un bocin dins una cassòla ambe de l'aiga. Apuèi fa bolhir lo tot.

D'aquel temps se met a parlicar ambe la filha.

— Ai ausit dire qu'aviatz una borsa que totjorn demorava comola de pèças d'aur? Mai que tirèssetz d'argent, tant que voldriatz jamai non tarissíá?

— Oc-ben! n'ai una dins lo biais que disètz!

— Podriatz-me la far vèire? Sonqu'un momenton per la remirar? Vos la tocarai pas de sa plaça, vos o afortisse!

— Tenètz! avètz aquí la clau del armari ont l'ai recaptada. Anatz la vèire!

Lo mètge se bota a cercar dins l'armari. Finis per trobar lo recapte de la borsa. La reconèis coma estent la siá. L'escond dins sa pòcha, tampa l'armari e torna la clau a la princessa...

De vèspre, lo rèi ven cercar novèlas. Tròba que lo nas de sa filha va mièlhs. Aviá desmesit d'un quart de çò, qué n'era. Cal dire que la tisana que li aviá facha beure lo mètge, e tanben, manjar lo bocin de poma, portavan lor efèch.

Lo rèi partiguèt content e grandmercegèt lo medecin, en lo pregant de contunhar a sonhar sa filha...

Tornar-mai, al suslendeman, lo medecin faguèt bolhir un altre quart de poma. Del temps que l'aiga fresinava, dins la cassòla, tenguèt à la dròlla una altra proposicion.

— Ai ausit dire qu'aviatz una genta tèla de lin, qu'òm aviá sonqu'a desplegar sus una taula, per qué, tanlèu, siaga metuda, de tot çò que cal per saborar?

— Los que vos an dich, tala causa, son pas dels messorguièrs: ai una toalha d'aquel biais! Çaquelai me fote plan d'aquel toalhon! Se aquò èra pas mon nas, que m'entrava, vos la mostrariá ben!

— Princessa! vos descoratgèssetz pas, aital, seretz lèu garida, vos l'assegure! Me permetètz, doncas que la vése, aquela toalha?

La filha del rèi li balha la clau de l'arca, ont se trobava la lingariá. A fòrças de fosigar, met la man sus la toalha. La reconèis coma estent la de son fraire cosinièr. Fa semblant de la tornar botar dins lo còfre, mas la fa lisar jos sa rauba granda de mètge.

— E ben! adara me mancarà pas tot! se diguèt lo medecin, d'escondons.

Faguèt beure la potinga a la filha. Dins lo ser, son nas èra tornat de meitat, a çò qué n'èra de dabans.

Son paire venguèt a las novèlas. Siaguèt fòrça meravilhat de la resulta. Diguèt al garidor:

— Bèlcòp de medecins, vòstres confraires, an ben pron assajat de garir ma filha. Deguns i es pas arribat! M'an tament desgostats, aqueles croquants, que los ai castigats! Son mòrts descapitats! Mas vos seretz recompensat!...

Al segond suslendeman lo mètge aprestèt, per la filha, un altre tròç de poma. Del temps que la tisana calfava li tenguèt convèrsa.

— Ai ausit dire qu'aviatz un mantèl que podiá vos emportar endont voliatz?

— Segur! aquò's vertat! I a res d'eventat dins çò qu'avètz ausit!

— Ieu, pòde pas o crèire! Voldriái ben vèire, cossi es fach un tal saile poderós?

La filha, fisansosa, balha la clau del garda-raubas.

Lo mètge vira d'un pan, vira del altre, totes los mantèls que vèi. Finis per trapar lo de son fraire curat. S'assegura qu'aquò's aquel e lo reclama dejós sa larja vèsta. Clava lo garda-raubas. Apuèi tòrna la clau, a la princessa, coma se res non èra...

Lo quatren jorn la filha siaguèt d'efèch garida. Lo rèi fuguèt mai qu'urós. Ne faguèt, sul pic, una festejada: convidèt totes los grands del reialme, sens doblidar lo joinòme, que placèt a la taula d'onor ambe sa filha.

Balhèt los tres milhons d'escuts al garçon garidor. Mas lo rèi, de contentament, prometèt sa filha an aquel mètge tant saberut. Se disiá, tanben:

— Aquesta dròlla èra tament coquina, qu'en fin aurà trobat son mèstre!

Un còp la taulejada acabada l'ancian soldat tornèt, de tira, en acò de sos fraires.

A son fraire curat balhèt lo saile.

A son fraire cosinièr tornèt la toalha.

A cadun, lor ofriguèt tres milhons d'escuts d'aur per los indemnizar d'èstre tardiu. Aquò's èra los escuts qu'aviá ganhar sul puniment de la princessa...

Après la renduda frairala tornèt en Londras, ont pus tard se maridèt, amb la filha del rèi. Vos pòde afortir que siaguèron uroses, amai lo son encara, se son pas mòrts!

Dins lo bòsc de mon país,
Un aucèl me la contèt.
Quò's benlèu qu'un rèipetit,
Mas mon ase l'escotèt.
Desempuèi s'es despartit,
Çai entràs, ont se perdèt!

LA BESTIA NEGRA

Un altre ser anèrem en acò del vesin Guitard. Aquí se diguèt un raconte que botava a la paura, mai que me fasiá estremesir en l'ausiguent.

Era descrich d'un tal biais, que podiá pas mens, que d'avèire freg al rastèl de l'esquina! Apuèi lo Guitard se carrava, el, de n'ajustar.

“ I aviá un paire que teniá tres filhas. L'ainada e la cabdèta èron de galhardas dròllas, mai avián pas la posca als uèlhs! La darrièira

pecaire! èra menuda e crentiva, mas èra la mai genta e la mai brava. Se seriá botada en quatre per far plaser a tot lo monde.

Lo paire èra veuse dempuèi gaire de temps. Sas tres dròllas èron son tresaur lo mai presat, en son còr. Mas d'escondons preferava lo cacha-niu, a causa de sa polidessa e de son avenença...

Un bèl jorn calguèt que partiguèsse val País Bas, per una fièira ont son estat l'apelava. Lo viatge seriá long. Tanben, per far pacientar sas filhas, lor aprometèt un present per caduna.

— Digatz-me de qué vos fariá plaser? De qué volètz que vos cròmpe?

— Nautras voldriam ben per caduna, diguèron las doas bèlas, una polida rauba florizada, de tèla fina!

La pichona diguèt res. Era tota tristonèla.

— E tu fantona! de qué t'agradariá? Siás ben atristesida, de qué as?

— Vòle pas res papà! Ai sonque pena de vos véser partir!

— Praquò! qualque ren te fariá pas plaser?

— O si! una flor benlèu, tanplan una roèsa! Tè... se passatz prèp d'un jardin, demandaretz una roèsa, per ieu. Quana color que siaga!

— Aital serà! Demoratz suaudas. Tornarai lèu!

Lo paire anèt deval estable. Selèt sa pus bèla cavala e partiguèt val País Bas.

Arribat en vila faguèt sos afars. S'apagelèt ambe los merchands que voliá vèire.

Anèt al mercat grand. Causiguèt sus un taulièr doas gentas raubas de tèlas finas, totas florizadas.

— Pense que mas doas galhardas seràn contentas? sosquèt l'òme.

Apuèi pensèt a sa fantona. Demandèt a de gents ont trapariá un endrech per crompar de flors.

— Braves gents! sabètz pas qualqu'un que me balharà de roèsas, en pagant?

Deguns sabí pas... Cal dire que la sason tanben èra passada: en fin d'auton las ròsas son pas en botons!

Finiguèt sas cròmphas e sos afars, puèi sosquèt pas mai a la roèsa de sa fantona!

Tornèt préner lo camin del ostal...

Cavalguèt de temps. Traversèt la plana bassòla. Puèi se metèt a rapar deval pas que despartis lo País Bas de la montanha.

Quand siaguèt sul planòl se trompèt d'estrada. Era talement pensatiu que vegèt pas que sa cavala virava de caire. Se n'entrachèt quora se vegèt a l'intrada d'un bòsc.

— Bogre! de qué fau aquí? Ròssa de bèstia! çaquelai, conéissas pron lo camin per pas te trompar! çò diguèt l'òme.

Se seriá virat, mas èra adejà solelh colc. Alai luènh, dins lo bòsc, miralhava un esclaire...

S'alancèt, al tròt de la cavala, per atènger davant nuèch aquela demòra bosscassièra.

— Sai que m'acordaràn ben la retira per esperar deman?

La nuèch tombava quand vegèt s'adreçar davant el un castèl demièg lo bòsc...

Un castelàs se quilhava negre al mièg d'aquela forèst. Sol un lum calelhava darrièr una crosièira de fenèstra. Tot aicital èra triste. Çaquelai, se vesí que lo repaire èra abitat.

Sonèt... Deguns respondèt pas!

Lo portal se trobava dubèrt. Dintrèt dins lo cortial. Butèt sa cavala devàs l'establariá, que se vesí dins un recaire de la cort. Aquí i aviá una polida establada: de cavals, d'ègas, de cavalons, totes plan pensats.

Descabestrèt sa montura, puèi l'estaquèt en un establament.

S'avancèt devàs las cosinas. Deguns s'i tení. Dintrèt a la sala. La taula èra metuda, tot èra servit, prèste a repaïssar...

Tornèt sonar. Cridèt tant que podèt.

— I a pas deguns? Se vos plai! se qualqu'un m'ausis que me respònde!

Sa votz se perdèt dins los membres del castèl. Res! Pas un bruch venguèt a sas aurelhas!

Coma lo talent lo cachava s'ataulèt...

Lo sopar pres, sens s'atrachar, s'amorrèt sus la taulat e s'adormiguèt...

Lo cant d'un gal l'arevelhèt. L'alba pontejava a través las crosièiras del castèl...

S'adreicèt subtement, en se demandant de que fasiá aquí.

— Sai que lo vin d'arser m'aurà bandat? Ai deugut tròp m'assadolar?

S'alevèt, puèi se dirigèt deval estable. Sa cavala, desbridada, crusquejava de nonent de civada, que qualqu'un aviá pausada dins la grepcha. Demai, èra estrelhada e plan boissada. Lo caval levèt la nifla e refreniguèt d'aise, en vegent son mèstre.

— Bogre! i a ben de monde aici! Où! del ostal, respondètz-me! I a qualqu'un?

Tornar, sa votz ressondiguèt sola, dins l'estable...

Tornèt a las cosinas: un crane fuòc ronflava dins la chaminèia. S'asseitèt sus la banca e se calfèt un brijal. Anèt vèire a la sala: los releus del sopar èron levats. Mas l'endejun èra servit: pan, vin, salcissòt, cambajon, formatge, aplechats en de vaissela d'argent, esperavan que d'èstre saborats!

La fam rondinava al estomac. Se botèt a taula per endejunar. Trobèt lo companatge plan gostós. Ne siaguèt tot requinquilhat!

Se levèt, e tornar-mai, apelèt.

— Où! del ostal, qual i a aici, per pagar mon escòt?

Mas sa votz se perdèt dins los membres del castèl. Deguns respondèt pas! Aqueste còp la paur lo ganhèt: aquel silenci èra pas natural!

Se decidèt de partir. Anèt al estable. Susprés vegèt sa cavala cruscar de fen. Bridada, èra prèsta a selar! Qualqu'un l'aviá pensada.

— Praquò! çò diguèt l'òme, pòde pas partir sens pagar l'òste. Per qué deguns respònd pas, vau anar a la recèrca dels estatjants. Soi segur que qualqu'un m'espínca apraici!

Cerquèt al castèl dins totas las pèças, a l'establariá, a la granja, quitament jols solaubis: deguns enluòc! Çaquelai sentiá una preséncia inagantabla!

Finiguèt per far lo torn del castèl. Tot còtra, aparat dels vents freges e violents se teniá un òrt. Enrodat de muralhas, aquital s'enclausiá un jardin meravilhós: un jardin d'aubrets en flors, d'aubres desconeguts e estrangs. Aquòs èra un vertadièr enclaus paradísenc!

Coma anava quitar aquel airal, i semblèt reconéisser un rosièr atindat d'una paret. Un rosièr ont de maravilhosas roèsas blancas s'espandissían! De pic, se sovenguèt de la promessa facha a Fantona.

— Tè! de las roèsas blancas! Ne vau culhir una, quite a la pagar lo prètz que cal al castelan! Me cal pas doblidar Fantona, ela tant cara e bravonèla, me ne seriái sajut mal!

Al moment ont copava la flor ausiguèt un sarrabastal darrièr el: una raspalhada esfrenosa que li sanglassèt tot son còrs... Se virèt... Una bèstia negra, borruda, sens nom: ni canh, ni lop, ni ors! Quicòm d'òrre se rebalava, en tirant devàs el.

Aquò semblava un moninàs!

— Malurós! qual t'a permetut de me prendre una roèsa? faguèt d'una votz sorna la bèstia negra. M'as panada mon ombra e mon èime! Aquò's ta pèrda qu'a signada!

— Mas non!... Mas que non... voliái pas panar res!... Auriái pagat mon deute... al castelan que m'a tant gentament recaptat e a loqual aparten lo jardin! respondèt d'una votz flaca lo paubre òme espaurugat.

— Aquò's ieu lo tenent del jardin. O a dich, pagaràs ton deute? O me juras?

— Oc-ben!... vos o apromete!... Vos pagarai çò que cal per aquela roèsa!

— E ben! aital siaga!... Sabe qu'as tres filhas, al tiu ostal. Quora seràs chas tu, me mandaràs la que voldrà venir, aicital! Per mon agrat, me tindrà companhiá... Li serà pas fach de tòrt, ni de mal, age pas paur per aquò!

— Mas... mas... mas...

— O faràs! si que non moriràs, o seràs punit en ton ben lo mai car, se te perjuras! As quaranta jorns per i soscar, e pas mai! Ai ta paraula d'onor! Al revèire!

En tremolant, coma une fuèlha un jorn d'autan, lo paubre òme recaptèt la genta roèsa. Prenguèt sa cavala al estable e fugiguèt aquel luòc malastròs...

Tot lo long del camin patiguèt las pèiras. Soscava an aquela pachòla de malur qu'aviá tractada jos la paur. La bèstia nègra lo teniá, ligat que n'èra ambe l'onor. Apuèi, que tenguèsse pas paraula: la menaça pesava sus el o sus sas filhas aimadas!

Arribèt chas el malaute e desalbirat...

Bailèt las doas raubas florizadas a las filhas bèlas.

Ne siaguèron fòrça contentas. La mai urosa siaguèt Fantona quand vegèt una tant genta e fresca roèsa blanca. Ne plorava de jòia. N'arrestava pas de calinar e d'abrassar son paire. El tanben plorava, mas de mingra!

Los jorns passèron e lo paire se mingrava que mai. Ausava ren dire a sas dròllas. Atritesit que n'èra, arribava pas a s'avidar. N'èra prèp de las escanas!

Çaquelai sas tres filhas s'apercebèron que lor paire aviá quicòm, de mai o de mens.

— Papà de qué as? Siás malaute dempuèi que siás tornat. Te sonharem, se cal, o farem venir lo mètge? Diga-nos de qué te còrferis?

— Mas ai res! Soi pas malaute, disiá lo paire, amb un sorire triste.

Las filhas ne podían pas tirar mai.

Lo temps del tèrme s'aprovava, e se desdire, qu'èra pas l'afar del òme! Se decidèt, çaquelai, a respondre a la suplica de sas filhas.

Quand lor agèt contat çò que ne virava, cap de filhas bèlas siaguèron del vejaire de lai anar.

— Aquò's pas nòstra falta, paire! Nautras volguèm pas lai anar, prèp d'aquel monstre! La Fantona n'es la causa! S'aviá demandat una rauba coma nautras, ne seriam pas aqui! N'avètz qu'a li conduzir, nòstra sòrre!

— Fantona es tròp jovenèla e crentiva, se pòt pas que siaga ela', qu'alai mande! I anarai ieu per tal qu'ai fach la pèca de préner una roèsa. Pagarai solet la falta! s'esposquèt lo paire.

— Nani papà! faguèt Fantona, en saltant al còl de son paire. Vòle pas que vos sacrificèssetz per ieu! Soi la sola responsabla de vòstra pena, de vòstra mingra... Menatz-me al castèl de la Bèstia negra. Serai sa companhona!

Davant la pregària de sa Fantona, las gremas als uèlhs, l'òme se decidèt a la conduir al castèl de la forèst...

L'òme aprestèt una biaça, bridèt doas cavalas.

Fantona volguèt dire l'Adiussiatz a sas sòrres. Las bèlas bandèron las pòtas. Li virèron l'esquina sens dire res. Volguèron pas l'abassar...

Lo paire e la filha partiguèron sul camin grand. Prenguèron, al cap de qualques legas, l'estrada forestièira. Dins la jornada arribèron a castèl de la Bèstia negra...

Amenèron los cavals a l'establariá. Deguns se mostrèt pas. Pas un bruch, pas un clociment s'ausissián. Tot èra suaude e atimbrat, en totes los membres del castelàs...

Lo paire faguèt vistar totas las pèças, las cambras e las dependéncias. Las pòrtas èron dubèrtas e las pèças rengadas e atindadas ambe gost. Trobèron pas la Bèstia.

— Subretot age pas paur! disiá lo paire a sa Fantona. La Bèstia te vòl pas de mal, ni mai te farà pas de tòrt! Vòl sonca que li tenas companhiá!

Mas praquò lo paire tremolava de pessament per sa drolleta.

Sens avèire pogut capitar, de trobar qualqu'un: ni la Bèstia, ni tanpau un servidor, lo moment del despart, del paire, venguèt.

En plorant lo paire abressèt sa filha.

— Adiussiatz, cara Fantona! Prend coratge e que Diu t'apare!

— Al revèire papà! Aguèssetz pas pessament per ieu! Veiretz que tot se passarà plan!

En fin l'òme s'acavalèt e partiguèt als quatre galaups de sa montura...

Fantona s'installèt al castèl. Anèt a las cosinas... Aprestèt per manjar.

Annuèch, coma se calfava al canton de la chaminèia ausiguèt quicòm darrièr ela. Aquòs èra la Bèstia. Agèt tant de subte que podiá, ni bolegar, ni parlar. Lo cridal, qu'èra prèste a s'escapar de sa gargamèla, s'atudèt dabans sortida. Cugèt còrfalhir!

— Aguèssetz pas de paur, princessa! Vos farai pas mal. Tot aici es pel vòstre aise. Demoratz en ma companhiá, seretz pas malurosa! Vos tarabastarai pas de ma preséncia. Vendrai sonque lo ser vos vèire, per parlicar ambe vos! Dins la jornada anaretz en voldretz dins lo tenament castelenc! Causissètz, per repaire, la cambra que voldretz!

E, s'en tornèt la Bèstia...

Cada ser, a l'ora dicha, la Bèstia tornava per parlicar ambe Fantona. Lèu, agèt ges de paur del moninàs. S'acostumèt a sa preséncia. Tament, que li demandèt de l'acompaniar dins lo jorn...

Aital anèron ensemble al jardin, ont Fantona s'estasièt de véser tant de gentas flors. Tanben, se passèron dins totes los membres del castèl. Vistalhèron las cambras. La Bèstia ne prepausèt una a Fantona: la pus polida e la mai garnida del ostalàs.

— Per me far plaser, prenètz aquela cambra. Aquí i avètz de garda-raubas, d'arcas garnidas, de tot çò que vos cal per vos vestir, vos parar e vos mirgalhar de belòias d'aur e d'argent.

Demai, tenètz! avètz aquí una clau d'aur! Vos servirà per anar en acò vòstre, quora lo besonh se ne farà sentir. N'auretz qu'a la botar, lo ser en anant al lièch, del costat drech. De matin, vos trobaretz chas vos. Auretz drech a li demorar sonqu'un un jorn entièr.

Aprèp velhada, quora vos tornaretz jaser, al vòstre lièch d'alai, viratz la clau d'esquèrra. Lo lendeman seretz tornada aicital!

Se aquò vos plai, prenètz dins los armàris o las arcas çò que voldretz per ofrir a vòstras sòrres — que praquò son gaire aimablas ambe vos — . Per vòstre paire, que vos prèsa tant que, comolatz-lo de presents que posaretz dins aquel còfre!

Mas manquèssetz pas de tornar tanlèu lo jorn passat, si que non vos vendrai quèrre!

— O non! vos o apromete, tornarai! Auretz pas a venir me cercar!

De ser anèt se jaire. Metèt de costat doas polidas raubas de sedas per las sòrres e una borsa, plena d'escuts, pel paire. Virèt la clau d'aur del costat drech...

Lo lendeman se trobèt dins lo lièch de son ostal pairenal.

Sas doas sòrres siaguèron vertadièrament suspresas de la vèire aquí e son paire mai qu'urós. Lor porgiguèt los presents qu'aviá recaptats per eles.

Tota regaudida lor contèt la siá vida de castelana.

— Sabètz sorretas! sabètz papà! que soi pas malurosa, alai-mont! Me manca res! La Bèstia se bota en quatre per m'acontentar. Va quitament al endavant de mas pensadas. Es pas tament òrra qu'aquò! Lo jorn, nos permenam totes dos dins lo tenament. De velhada, charram ensemble davant lo canton del fuòc...

Del biais que presentava las causas las bèlas, envejosas, se plangián d'avèire refudar de lai anar. N'èron totes amarridas! Ne rondinavan!

— Aquesta nuèch m'entorne val castèl. Mas vendrai sovent vos véser, ara que pòde! diguèt Fantona en acabant de parlar.

Quora la nuèch començava, abressèt son paire e sas sòrres per los quitar. Montèt a sa cambra. S'alonguèt sul lièch e virèt la clau d'aur del costat esquèrre...

A la primalba, quora lo gal cantava, se trobèt al castèl.

E los jorns s'estirèron suaudament. Res venguèt trebolar l'òrdre convengut...

Quand l'enveja la preniá tornava en acò de sos parents, cargada de presents...

Praquò, un jorn qu'èra partida del castèl doblidèt en velhada de virar la clau. S'adormiguèt a son ostal e lo lendeman s'i trobèt encara. Ne siaguèt malcorada!

Mas calguèt qu'esperèsse la fin de jornada per complir lo viatge ambe la clau...

Lo suslendeman tornèt al castèl. Passèt la jornada soleta. Vegèt pas la Bèstia, ni mai se presentèt pas en velhada. Ne siaguèt tota atritesida. S'èra talement acostumada an aquel moment de divertiment, que lo mancamet li pesava. La preséncia voluntosa de la Bèstia li èra venguda, pauc a pauc, agradiva.

L'idèia de pas mai la véser li niafrèt lo còr. La Fantona se botèt a la languina...

Çaquelai, quand lo jorn arribèt se metèt en cèrca, dins tot lo tenament. Aquòs èra recercar un agulha dins un palhièr! Lo temps passat siaguèt inutil. La fin de serada se debanèt dins la tristòr...

Lo lendeman èra la tresena jornada de la despartida de la Bèstia. Fantona se levèt descoratjada.

— Soi pas perdonabla d'èstre pas tant lèu tornada a la fin de ma permission! se lanhava la paubra filha. Tornèt en recèrca per un altre jorn. Las oras passavan e vegèt pas res dins lo castèl, la cort, l'establariá. S'alancèt deval jardin qu'aviá praquò fosisgat la vèlha. Cerquèt encara de temps. Agachèt al pèd dels aubres, dels randals, del rosier...

Al ras rajolava una fònt, una sorga viva, esconduda jol una randa de bedissas. I semblèt ausir un farfalh, un quicòm que mormolhava doçamenton, coma se qualqu'un èra a son darrièr badalh! Tota espaurugada e esmoguda s'avancèt delai las bedissas...

Aqui, suspresa e espaventada vegèt un còrs negràs afalhocat per tèrra. Aquòs èra la paubra Bèstia estarrissada de cap en pèd! Era entre la vida e la mòrt!

La Fantona s'abaissèt. Essagèt de la soslevar. Prenguèt son còrs entre sos brasses e se botèt a plorar.

La Bèstia aflaquida essagèt de se redreïçar. Entre dos forçals demandèt:

— Me plangètz tant qu'aquò?

— Oc-ben! çò faguèt la filha. Vos plange tant, que no'n podètz crèire!

— M'aimariatz doncas?

— Oc-ben! bravament!

— Alara... se voliatz me salvar... ausariatz... èstre ma femna? Voldriatz... èstre la molher... d'un moninàs?

— Si-ben! vos esposarai se cal! Mas digatz-me? moriretz pas? Vos apromete d'èstre vòstra femna! Vos aime...

Fantona aviá pas acabat de parlar que reclantiguèt un pet: un tronadis, coma s'una nivòl esparnissiá!

Davant ela, s'adreicèt subtement, un joinòme galhard, bèl e gente coma un prince de lutz. Se sarrèt de Fantona e l'abressèt.

A lors pèds trainava una pelhandra negra.

— Seretz ma femna, coma prometut! Venètz de me salvar la vida! cridèt regaudit lo prince bèl, tot en calinhant Fantona.

D'efèch èra un vertadièr prince de reng.

— Aquò's una vièlha fachilièira gelosa, que me podiá pas sentir, que me gitèt un sòrt. M'asirava talement que voliá ma pèrda. Me virèt en moninàs, en bèstia a faire paur a tot crestian. Me trobèr de pic acaptar d'aquela òrra e negra pelhandra.

Mas avant de fugir la fachilièira me pausèt una condicion terrible per mon salvament, o ma mòrt.

— Prince despoderat! te salvaràs a periràs del sòrt que t'ai trasegut! S'un jorn pòdes te faire aimar d'una filha e que t'apromete lo maridatge, alara tornaràs en esplendor! Ta beltat te revendrà! Si que non! dins sèt ans e sèt jorns, s'as pas trobar deguns per t'aimar, moriràs! Es dich! ”

— Es aital que me soi trobat dins mon castèl, plan solet. Quora, mos servidors, mos vaillets, mas cambrièiras, mas serventas, vegèron lo moninàs trevar dins los membres del castelàs, fugiguèron espaventats... Aqueste vèspre mon tèrme èra arribat... Anave pagar de ma mòrt l'enfachinement... Mas siás venguda, princessa de mon còr! Amb un poton d'amor: as levat lo mal sòrt! Era escrich que me salvarias!

Lo lendeman, la Fantona e son amant, anèron galhardament quèrre lo paire e las sòrres.

Lo prince faguèt sonar las gents per son mainatge. Servidors e servicialas tornèron, quora sonèt la rampelada. La vida s'ensertiguèt al tenament e lo jardin venguèt pus meravilhós encara...

Se festegèt la nòça pendent quatres jorns. Las sòrras bèlas repoteguèron un pauc en potinant. Mas per elas, èra tardi lo temps d'èstre avodadas!

Çaquelai, aprèp las festejadas, tornèron partir ambe lor paire, comolas de presents.

Lo prince de la lutz e sa nòvia Fantona, visquèron de temps al castelàs del bòsc, uroses e sapients...
Amai, o son encara, se son pas mòrts!

Alai-mont l'aucèl cantèt
e lo temps se malgastèt
mas l'enfant dins son breçon
vesiá sempre un angelon,
puèi quand l'alba s'alevèt:
un còp èra s'acabèt!

II

RACONTES

I

MA MAIRE GRAND

Ma mameta mairala èra sortida de la familha Moisset de Vedrinhas, qu'aviá coma escas-nom: Matieu. Nasquèt lo 4 de febrèr de 1790. En la batejant li donèron lo prèpnom de Dauròta (Dorothee), mas tanben, la sonava Maria.

Joveneta sos parents la loguèron coma pastrona. D'en primièr la mandèron chas de vesins, en acò de Forn. Mai bèla partiguèt sirventona dins las bòrias de l'encontrada, subretot a Biac-Montanha, masatge a mièg camin entre Cantoen e Santa Girvèva.

Après avèire passat sa joinessa chas dels mèstres, a los servir, agèt sa part del ben d'ostal. Eiretèt d'un prat, de dos campets, d'un òrt e d'un ostalet clujat. Tot aquo dins lo tenament de Vedrinhas.

Aprenguèt a faire dels capèls, de bonetas, de coifas, de palhòlas per femnas. Era pron adrecha de sas mans.

Apuèi se faguèt merchandas d'afars. Anava cercar çò que caliá, per cordurar o petassar, dins las vilas de la Nalta Auvèrnha o del Roèrgue. Aital, anava quèrre, de pèd, sa mercandisa dins Aurlhac, Sant Flor, coma a-z-Espaliu e tanplan Rodés. Aquí tanben plaçava sas coifas.

Portava son fais dins un biaça sus l'esquina, coma sul cap, dins un paquet o un ceston.

Totes los vesins asseguravan qué aquòs èra una brava femna, mas bèdra e dura al trabalh. Era abiaissada en tot ço que fasiá. En ela, i aviá tot ço que cal de bon per una femna.

Rendiá servici quand ne virava e èra d'acòrdi ambe son vesinatge...

Se ganhèt belcòp d'argent, es que siabiá esparnhar e estalbiar quand caliá. Onèsta, panèt pas jamai deguns!

Se maridèt... Agèt un filh e una filha: ma maire. Al cap de qualques temps son òme moriguèt. Demorèt veusa.

Son dròlle partiguèt a Paris per trabalhar coma portaire d'aiga o pòrta-fais. I moriguèt pron jove...

Demorèt sola ambe la filha. Lo temps passèt...

Puèi la dròlla, venguda bèla, se loguèt atanben. Aquela dròlla, se maridèt amb un Sirven de Falachós. D'aquel maridatge i aguèt tres enfants. Ne perdèt dos al brèç. Conservèt sonque lo pichon Joan: mon fraire a mièja.

Ela, tanben, venguèt veusa. Al cap de set ans se tornèt maridar, ambe mon paire: Josèp Pascal del ostal Forn de Vedrinhas. Es d'aquel lièch qu'espeliguère...

Ma grand ganhava encara d'argent. Mos parents fasián virar lo ben qu'avián crompat...

Es de ma mameta, sustot, que téner los contes e los racontes de sa vida...

La guèrra de setanta arribèt. Mon fraire Joan Sirven fuguèt oblijat de partir a l'armada. Anèt se batre en guèrra, còntre la Prussa.

L'ivèrn de guèrra siaguèt, freg e rufe, en Nalta Viadena. Ma grand se lanhava e ce mingrava bèlcòp. Avia de pessament per mon fraire. Tombèt plan malauta, al mièg de la maissanta sason de 70-71.

Un ser dels rais lumenoses se mostrèron dins lo cèl. Dins la nuèch, aquò durèt de temps deval nòrd! O volguèrè faire véser a ma grand. Refudèt en disent: qu'aquò marcava mal per la França, o que benlèu mon fraire èra tuat, coma tanplan èra en malparat...

Çaquelai, la prima tornèt e lo mal d'òs qu'aviá ma grand li passèt. La jòia e lo contentament regrelhèt al ostal. Mon fraire arribèt, desmobilitat de l'armada, sens niafral.

Joan nos contava çò que èra estat, a son vejaire, las batalhas. Demorèt tota la prima, a Vedrinhas, puèi anèt ganhar sa vida a Paris...

L'ivèrn d'après ma mameta revenguèt malauta. Garissiá, apuèi tornava tombar. Lo raumatisme l'escanava a pichon fuòc!

Quora la prima anava pontejar, lo mal venguèt pieger. Ma maire e los vesins i passavan las nuèchs per l'assostar.

Un matin lo curat de Vitrac venguèt portar l'estremoncion. La mameta diguèt al prèire que voliá donar quicòm ad ieu e a ma sorreta, darrièira nascuda. Per tal que nos voliá recompensar del amor qu'avián par ela e dels servicis que li avián faches. Masque lo curat diguèt qué, aquòs èra pas la pena de faire un tal don!

Alara, prenguèt sa caisseta e bailèt d'argent, tant que calguèt, per far dire de las mèssas. Apuèi ofriguèt una sacada de blat pels paubres de la parròquia.

Quand lo curat partiguèt la mercegèrè de sa bontat per nautres, e del argent qu'auriá volgut nos porgir. I diguèrè qu'aqueles sòus èron tant de ma maire que de nosaltres.

La jorn d'après, ma cosina Moisset venguèt la vèire. La vegèt dins un estat tament trace que tornèt partir en plorant. La mameta veniá de pèdre lo parlar!

La cosina, en s'enanant, me diguèt que tornariá pas véser, aquela que m'aviá tant aimat.

Moriguèt dins aquel matin, en rendent son anma a Diu... Aquòs èra lo 23 de febrièr de 1872.

Desconsolat siaguèrè! Me plangeguèrè longtemps de la despartida de ma maire grand. Ela que m'aviá tant gastat e calinat...

Gardèrè en mon còr son sovenir, amai lo gardarai dusqu'a ma mòrt!

II

LO PRESENT DEL VOLUR

Aquòs èra dins lo temps malatros d'après la Revolucion, devàs 1800, en l'An VIII de la Republica.

Ma mameta, alara jovenèla, èra logada coma pastorèla en acò de Pascal de Vedrinhas — ostal d'ont sortirà pus tard mon paire —. La familha d'Antòni Pascal èra coneguda jos l'escais-nom de FORN, per tal que lor demora vesinava lo forn comun del masatge. Qual o sap? benlèu que los aujòls “ Los Capriòls ” avián la garda del fornial?

Dins l'encontrada de la Nalta Viadena, èra en aquela passada que reinava Jean-Pèire Boisson dich de “ Calsatièr ”, mai conegut jol nom de “ Lo volur d'Alpuèch ”.

A la barba del monde e dels gents d'armas fasiá cranament de las siás. Quora panaire, raubava chas los coarros, un pauc tròp confles de loises d'aur o d'escuts d'argent. Solatjava, a son biais, lor borsa un bocin pesuga!

Rescatava, d'autres còps, los merchants que venián a las fièiras de La Calm o de La Guiòla.

Mas tanplan, quand ne virava, assostava lo paubre monde que la misèra cachava. En son biais, èra compatissent pels maluroses.

Se contava que çò que panava un jorn, lo bailava lo lendeman a pus necierós qu'el. Dins son genre èra un redressaire de tòrt!

Era pas maissant, praquò. Aviá sonque la tissa de faire enrabiar los richasses e los boriaires qu'aprofiechavan dels jornalièrs per un tròç de pan. Fasiá gaire sosta an aqueles qu'amodolavan las pèças, coma tanplan als prestaires d'argent que disián renovièrs.

D'unes lo crenhavan, d'autres lo presavan!

La paur, la grand paur aviá estenduda son saile, sus aquel airal perdut de la montanha roèrgassa. Lo mai coquin èra aquel que se fasiá doblidar o que s'escondiá!

Dempuèi que la capitala aviá mandada dels revolucionàris, deguns ausava bolegar. Los curats bartassièrs avián fugits lor parròquia. Lo Volur, el, preniá partida un còp per un, un còp per l'altre. Era viradis, coma lo vent que bufa sus las alçadas del Aubrac.

Per tot dire, la misèra èra granda al temps vièlh d'alara, ont tot se capvirava. De mai, l'ivèrn de dabans èra estat terrible. Après un estiu malvès, freg e plovinaire, gaire de vianda s'amassèt. Los mals pantits, coma de costuma, se trobavan èstre los paubres. N'i a qu'arrenduts se daissavan morir de fam. D'autres, per calar lor talent, fasiá bolhir l'ola ambe de raices de pastanacas salvatjas.

De vegadas, una torta de pan de segòl, porgida per un mèstre compatiu o pel quite “ Volur ” donava solatz al ostal maluros...

Doncas, un jorn que la Daurotona — ma mameta — gardava lo tropèl al pradèl de las Ronhas vegèt passar un òme. Lo fusilh en bandolièira, un capèlas sus la tufa, tirava devals Enfruts. A son biais d'anar, cresèt plan reconéisser lo Calsatièr. N'aviá pron ausir parlar, pas totjorn en ben, per pas s'enganar!

La paura la prenguèt. Se salvèt còp sec val campet d'a costat ont trabalhava sa maire. Lo panaire l'assubtèt en la sonant. Mas en mai l'apelava, en mai la filhona preniá l'escorsa. Ne plorava d'englach...

Joan-Pèire cridèt ben pron per l'apasimar.

— Age pas paura filhòta, te vole pas de mal! Torna que te balharai quicòm!

Pena perduda, la drolleta escotava pas e cridava

— Mamà! mamà! i a lo Volur que m'escorsa!

Quora vegèt que la dròlla l'ausissiá pas e que caminava totjorn, pausèt sièis sòus sus la soca d'un fau. Lo saillet de la pastrona s'i trobava al ras.

S'entornèt préner la carral que copava cap bas val Reòls de La Calm...

La maire suspresa de vèire arribar sa filhona a l'escorsa e tota espaurugada, la consolèt del subte qu'aviá aguda.

— De qu'as vist? lo Drac? diguèt la maire.

— Non! non! ai vist lo Volur d'Alpuèch que m'assubtava!

— Bogre es pas lo diable, çaquelai! Te voliá pas segurament de mal a tu!

La tornèt menar val pastural ont la bestial paissiá tranquille!

Aquital, agèron la jòia, totas doas, de trobar las sièis peças de bronze: sòus lusissents jol clarum del solelh...

Segur que lo panaire sabíá que los Moisset èron gaire benaisats...

Desempuèi lo brigand se fach tuar bestiament dins La Terrissa...

Un còp bèla, ma grand se sovenguèt totjorn que lo Joan-Pèire del Calsatièr èra pas un tant maissant bogre qu'aquò!

Per la patz de son anma li preguèt mai d'un còp!

Aquel raconte s'ajustèt an aqueles que, dins cada ostal, se contavan en velhada ivernenca.

Las valentias del panaire d'Alpuèch s'escotavan ambe gaug, al temps vièlh del Aubrac!

III

LA TREVA DE BIAC

Aquòs èra del temps que ma maire grand èra logada a Biac-Montanha, masatge que fa partida de Cantoen.

Aqui fasiá lo dur mestier de serventa de bòria. Son mèstre, un crane coarro, s'apelava Bonian (o Boniòl). Demorèt, encò siu, cinc o sièis ans. La patrona e lo patron èron contents de sos servicis...

Un jorn lo mèstre atrapèt un maissant mal. Venguèt malaute. Malgrat los suènhs del mètge que veníá sovent lo vèire, aquò s'aplechèt pas!

La mèstra, a son torn, tombèt malaute. L'estat dels dos jasuts s'amelhorèt pas...

Los desseparèron e los metèron cadun dins una cambra. Lo medecin faguèt ço que podèt per los garir.

En aquel ostal i aviá quatre filhòtas. Al pus fotut, la parentat las sortiguèt qualques temps d'aquí, per qué prenguèsson pas mal.

Lo patron dins pauc de temps moriguèt. Coma la mèstra èra pieger, sul conselh del medecin, deguns parlèt pas de la despartida del òme.

Masque qualques jorns après, ela tanben, ne siaguèt al darrièr badalh. En res de temps l'òrra dalhara aviá segat doas vida... Lo voide se faguèt tristament sentir a l'ostalada. Los boièrs, los vailets e ma grand: la serventa, siaguèron penats d'aquel dòl.

Lo fraire del coarro, qu'èra curat dins una parròquia, venguèt. Essagèt de tot apagar e organizar lo ben de sas nebodòtas.

Prenguèt un regidor per faire anar la bòria.

Lo prior-curat, en òmes d'afars, aprodèlèt tot. Mas se malfisava de la vaietalha... Metèt e l'espròva, ma mameta, per véser sèra onèsta. Volíá saupre se la podíá gardar en son emplèc de cosinièira. Totjorn es, que li trobant pas de falta, la daissèt a la bòria. Li faguèt fisança per téner la padena e s'ocupar del mainatge...

Lo curat tornèt partir devàs sa caminada.

Dauròta se sovenguèt que la patrona, dabans que moriguèsse, i demandèt un servici.

— Se veniái a partir, Dauròtona, m'enlevaràs la бага de mon det, e de mas avelhas los pendelhs!

Ma grand se refudèt d'o faire. Avia paur que aquò i portésse malur!

Tornar, la mèstra, quand se vegèt perduda i recomandèt de prendre en carga las filhonas e de plan las sonhar...

Aprèp que la mòrt agèt marridament piquat dins aquel ostal, ma grand se trobèt un pauc desalbirada.

Soscava sovent a sa paubra patrona e a tot çò que li avia dich...

Sufis, que quinze jorns après la despardida de sa mèstra, alara qué, èra dins sa cambra e jasuda, quicòm d'anormal se passèt.

Los ridèus del lièch èron tirats per la nuèch. Se botèron a tremolar. Quicòm los saquejava. Finiguèron, quitament, per se durbir...

La Dauròta s'espauruguèt. N'estrementissia! S'acaptèt la tèsta del lençòl e se metèt a pregar. Lo rambalh durèt un tròc de la nuèch...

Aquel eveniment se renovelava cada nuèch, a las mèimas oras. Finiguèt per ne parlar al regidor...

Lo brave òme compreguèt que Dauròta avia paur soleta. Anèt cercar una filha coratjosa per que jasèsse ambe la serventa...

A l'ora venguda ma grand ausis los ridèus se durbir, saqueja sa companha, que dormia a l'espònda, per la desrevelhar. La filha se revelha mas ausiguèt res e vegèt pas gaire mai.

— Avèm aici, dins la pèça, l'ainada de las drolletas que jai en son lichon. N'avèm qu'a la revelhar!

Veirem ben se, ela ausis o vèi

quicòm! diguèt la companha.

Sònan Maria, l'ainada de las filhas. La desrevelhan, après avètre alucat la candèla. Li demandan d'asulhar e d'escotar per sabèire se, ela ausissia o vesia quicòm?

Tant lèu que la paubreta agachèt deval lièch de Dauròta, la poguèron pas pus téner. Estrementissia, plorava e gislava.

— Vese ma Mamà! aqui! al ras del lièch! Vòle anar amb ela!...

Alara ma grand s'adonèt encara mai a la paur. Volguia pas pus demorar dins aquela pèça del ostal...

L'oncle curat tornèt a Biac. S'entressenhèt per sabèire d'aquò que se passava. Apelèt Dauròta.

— Dauròta! plan lèu veiretz pas mai aquel trevadis. Anèm faire dire de mèssas, un pauc per tot dins las parròquias, per far disparéisser vòstra fantaumaria. Capitem, qu'entendretz pas pus de trèvas! Aurette pas mai de sòmni malvèses! Aurette la patz!

Vos caldrà assistir a tres mèssas que se diràn dins vòstra parròquia, lo mèime jorn.

Lo lendeman Dauròta anèt a Vitrac, sa parròquia. I avia tres prèires per dire las mèssas d'òbit. Lo curat En Boniòl i diguèt.

— Anaretz a l'ofrenda. Quand asoraretz espincaretz a vòstra drecha se vesètz pas una ombra... En tornant, a vòstra plaça, fintaretz tornar-mai... Crese plan que veiretz pas res pus! Aquò serà finit per vos, a partir d'aquel moment, de vistar de trèvas!

Doncas, a la darrièra mèssa, dicha per la mòrta, un dels curats presentèt per asorar. Dauròta, coma los autres parroquians, anèt a l'ofrenda.

Al moment d'asorar fintèt del costat drech. Espaventada vegèt un ombra brillanta, coma lo solelh, que se tenia al ras d'ela! Ne devenguèt, de subte, blanca coma de nèu. Cugèt sul pic, s'estavanir! Era tota sang-beuguda...

Praqù, agèt la fòrça de potonejar la crotz, que lo prèire presentava. Essagèt de tornar vas sa cadieira. Agachèt, coma li avia dich lo curat Boniòl, encara un còp a sa drecha. Vegèt res pus! L'ombra avia desaparegut! Sentèt sas cambas s'aflaquir. Defalhiguèt e s'aplastèt sul pavat de la glèisa...

De las bonas femnas s'alancèron per li portar solatz. La sortiguèron defòra per la far revenir. Al cap d'un momenton, l'aire viu de la plaça la reviscolèt. Tornèt préner sas bonas colors...

Ma grand sentornèt a Biac-Montanha.

Un còp a la bòria, l'oncle curat la questionèt.

— De qu'avètz vist entrestant que las mèssas se disián?

— Quora ai volgut anar vas l'ofrenda a vist que li avia una ombra lumenosa, tant clara qu'un solelh de prima, que se tenia a mon costat! En tornant d'asorar, pas mai res se mostrar. De paur me soi estavanida!

Alara lo prèire sasiguèt las mans de Dauròta.

— Vos mingrèssetz pas mai, Dauròta! Res pus vos tracassarà la nuèch. L'anma en pena es consolada! Vòstra conducha, bona es estada! Reprenguèssetz vòstre servici en aquel ostal. Avèm besonh de vos aici e aguèssetz pas jamai paur de las trèvas!

Lo prior-curat demorèt quatre o cinc jorns de mai a Biac. Apuèi partiguèt per sa parròquia...

Jamai pus ma grand ausiguèt res la nuèch!

IV

LOS RESSAIRES DE VIADENA

Al sègle passat, cada auton, quand l'ivèrn s'aubrivava ambe Totsants qu'escampilha la nèu sus Aubrac e la Nalta Viadena, los òmes d'aquel airal demoravan gaire dins lor bòria.

D'unes partián faire campanha, de Totsants a la fin d'abrial, subretot val País-Bas. De vegadas, anavan dusqu'en Catalonha espanhòla per ressar.

Aquòs èra los ressaïres o resseguèrs de Bedena.

Del temps que la cisampa eicirava sus las naltas planas e las calms nevencas d'Aubrac, per còbla de tres, los ressaïres s'afanavan per torar los aubres dels Lengadociens e dels Catalans.

La femna amb los enfants, ajudats quand ne virava de la mameta e del papanon, sonhavan lo cabal de la borieta deslaissada.

Lo cap-mèstre, vièlh ressaïre de mestier, logava per la sason l'ajuda de dos joves, lo pus sovent de dètz-uèch a vint ans.

Aquòs èra, per aqueles joinòmes, un biais de vèire del país. Mai que segur, èron gaire despaisats per la lenga, en aquel País-Bassòl o en Catalonha. Se servissian del parlar Roèrgàs per se far comprèner.

Aital faguèt Joan-Antòni Pascal de Vitrac-en-Viadena, dins l'ivernada de 1877-1878. Se loguèt per sièis meses, amb una pacha de qualques escuts, en se botant al servici de Cairon que partiá pel Carcin. D'aquel temps, aquòs èra una crana fortuneta pel joinòme, qu'anava lèu tirar al sòrt...

Avètz aqui una istòria qu'arribèt a tres ressaïres que tornavan de Catalonha. Raconte que se finiguèt del bon biais e que se passajeva, n'i a gaire, dins las velhadas del país barenós.

La prima, al País-Bas, se fasiá bravament sentir dempuèi que los ametlièrs avián florits. La saba, doçament, gasanhava la poncha dels ramèls e dels aubres los mai nalts. Dels borres catimèls s'espètan de per tot.

La resèrva de rols qu'avián torada, nòstres tres ressaïres, se tirava a la fin. Abrial èra adejà entemenat: la campanha s'acabava.

Un ser, quand la darrièra pòst cabussèt de la polina, lo cap-mèstre ressaïre diguèt:

— Enfants! aqueste vèspre lo coarro paga la fèsta! Deman estraçam los aphechs. La sason es estada bona. La borsa, aqueste còp, l'avèm ròmplida. Podèm, de matin, nos acaminar tranquille val País-Nalt!

Los dos joinòmes n'èron totes fièrs. Prèp de sièis meses qué èron aqui al pèd de las Pirenèus, deçai lo Rosselhon, a ressegar. Eles jos la polina, lo ressum dins los uèlhs, a tirar debàs. Lo patron, cabrat sul rol a tirar denalt, sul margue de la rèssa. Dins la ziga-zèga resseguèira avián, en fin, ganhada lor sason! Per un an, los garçons avián finits de far los rainals, e lo patron, lo cabrièr!

Tre deman, los sòus tindaran dins lor borsa garnida. Quana jòia al ostal quand auràn atengegut la montanha barenosa, ont adara las cocudas florissian!

Dins la vesprada pintonejèron un pauc, mai que de costuma, al torn d'una taula plan garnida. Cal dire que lo masièr aviá pas plangegut lo vin bon, als tres gavaches de Viadena.

La nuèch siaguèt corta. Durmiguèron gaire jasuts dins lo trast del mas, ambe los manobrièrs del coarro catalan.

L'alba ponchava qu'èron adejà prestes a partir. Lo cap un bocin pesuc, per tal que la cuècha de la velhada lor fosigava lo cervèl, diguèron l'adius al masièr.

— Adeussiatz, gavaches! faguessiatz bon viatge!... Al automne que ven. Aurai encara mai de trabalh per vosaltres! faguèt risolièr lo catalan.

Lo mai jove se carguèt la rèssa. Cadun cenchèt son destralon. Lo cap-mèstre botèt la destral pialaira sus l'espata. Totes tres s'alancèron sul vial que los raprochava de lor montanha...

Al cap de tres jorns de caminament arribèron fàcia a la Montanha negra: barri sorne que quilha sas nautors, entre Carcassés e Albigés.

Aquel país èra tant salvatge que lor Aubrac, ont reinava alara lo panaire d'Alpuèch. Calia ben que lo traversèsson. Lo sera tombava. Avián encara quatre o cinc jorns de camins a faire per atènger lo Roèrgue.

— Apausèm-nos, dròlles! deman traversarem aquel fotut país de brugas e de bòscs negroses. Soi alassat, mas cambas son pas joinas coma las vòstras!

Dintrèron dins un albèrja per se jaser e savorar un bocin de sopa calda.

Del temps que despartinavan, dels uèlhs envejoses fintavan lor pòcha rebombuda qu'escondia lo borsicon. Lo vièlh se n'atrachèt. Barrèt pas l'uèlh de la nuèch e gardèt sa destral a portada de man.

Lo lendeman aconselhèt, als dròlles, de demorar ensemble tot lo lòng del camin.

— Fantons! aquel país me dich pas res que valga. Tot aqueles bòsces qu'anam traversar son dels curaborsas per naltres! Se pòt ben que recaptan dels brigands per nos assobtar al moment que seriam sols. Maissants son, los paucvals, que pòdon rabalar aicital! Vos daissan sonque los uèlhs per plorar se donam la borsa, o l'anma per trevar se refusam! Marcham dapasset e demoran ensemble, riscarem mens!

— Aquò's d'istòrias vièlhas que nos contatz aquí, patron! diguèt lo mai jove. I a fòrça temps que los brigands caminan gaire los vials de pèd, desempuèi qu'avèm dels gents d'armas!

— Risètz tant que voldretz, joinòmes! Sabèm pas de que nos espèra: la vidassa nos fa, de vegadas, de suspresas! Lo camin es encara llong d'aicital en Viadena! Fasèm dels envejoses ambe nòstra borseta, un bocin confla dins la pòcha! E los gents d'armas... son pas aquí!

Partiguèron doncas ensemble, en se sarrant de prèp. Mal al cap d'una orada los joves s'alassèron de marchar dapàs. Prenguèron l'enabans, malgrat la repotegada del ressaire vièlh.

— Anen patron! nos trobaretz al vilatge venent, vos esperarem alai! Aguèssetz pas pessament per naltres!

Plantèron aquí lo vièlh que rabalava sos passes. S'alancèron d'un pèd leugièr dins lo vialet rancós...

Al cap d'una lega lo caminòl s'afonsava que mai jos una fajana escura. De mai, de las vaissas orlavan lo passatge. Per endrechs l'acaptavan d'una ganèla de ramas. La forèst èra vertadièrament cuca: lo solelh trespialava tot a pena lo folhum verdolent de la prima!

Adejà los joinòmes se plangaguían d'avèire pas esperat lo cap-mèstre.

Quand a la broa d'un tèrme se trobèron de pic cenchats per dos òmes mascats. L'un barravava lo davant del camin, l'autre lo darrièr: los empachavan d'avançar o de cessar.

— Lo borsa o la vida? sacredius! È de tira! bramèron los patarins.

Los dròlles suspresas boleguèron pas d'un pial, tament qu'agèron subte. La paur los ganhèt fàcia als bandits que ponchavan cadun: lo pistolet d'una man e de l'altra lo capuchador.

— Va plan! Va plan! Tenètz aquí nòstra borseta! Paubres de naltres, daissatz-nos la vida!

Tremolavan coma doas fuèlhas qu'un vent d'altan auriá saquejadas.

— Gitatz-nos vòstra borsa e boleguèssetz pas, si que non, vos sangam coma dos ganhons!

Traseguèron cadun lor borset deval brigand que lor fasiá fàcia. Lo sacamand ramassèt còp sec los pòrta-escuts, del temps que lo de darrièr pontejava, sens relambi, sas armas devals paubres bogres.

Un còp la pilha facha daissèron aquí los dròlles tot moquets...

— E ben! sèm cranes, adara, sens lo sòu! Risquèm pas de contunhar nòstre viatge d'aquel biais! Cossi anam far per atènger lo país? Vam èstre obligats de far de jornadas de trabalh tot en nos aprocham de la Viadena. Aquò's pas deman la vèlha del retorn, pecaire! Paubres colhons que sèm!

Se desondravan davant lo pauc d'onor qu'avián ajut, eles, los borra-secs de la montanha.

Totjorn prèstes a manejar lo drelhièr, quand ne vira, per s'aparar. Eron gaire fièrs!

De grumas de colèra lor fissavan las parpèlas. Tament qu'èron contrestesits, pensèron brica a lor mèstre que se trobava darrièr sul caminòl, e qué benlèu, anava se faire assobtar del quite biais.

Contunhèron tristament lor viatge a tota fresa...

Entrestant lo ressaire vièlh s'acaminava dapasset.

Espincava totes los bruchs que lo forèst aportava a sos ausidors. Mas tot èra suaud e atimbrat, coma lo temps solelhós qu'esclairava las aurièras. Praquò un luenchenc bramadis ressondiguèt piètrament a través l'aubrum.

— Aqueles farluquets m'an pas volgut escotar: veiran ben se lor arriba malur! Ai la sentida qu'aurem aduèi un malencontre...

Quora arribèt al tèrme ranquerut, ont prigondament lo vial s'afonsava jos las vaissas, s'entrachèt pas de res. Praquò los brigands èron encara aquí: velhavan lo vièlh que, patringa-patringa, esclopejava la calada. A son biais de portar la destal sur l'espatla, a son vestir, se pensèron que deuriá èstre lo companh dels joves que venián de panar.

— Aquel vièlh sera bon de plumar! se diguèron d'escondons. Anèm-li!

E rap! un davant, l'autre darrièr assobtèron lo ressaire, coma dos gusards que tòmban sul aucèl.

— Lo borsa o la vida? giscèron los paucvals al encòp.

Lo vièlh brunquèt pas. Ni mai siaguèt tant pauc suprès: n'aviá vistas maitas dins sa vida! Davalèt la piala de l'espatla en la mantenguent de la man drecha.

— Tenètz pacants! l'ai aquí ma borsa! M'a costada de ganhar. Valtres que destroçatz los passejants, penatz pas gaire per amassar fortuna? Se volètz mon argent vos caldrà lo culhir!

Sòrt lo borset de la pòcha. Lo durbis e escampilha davant el: loises d'aur e escuts d'argent que tindavan en trucant lo sòl.

Los galapians se retenguèron pas, ni mai se faguèron pas pregar, s'alancèron sus las pèças lusementas...

S'abaissavan per remosar l'argent quand lo ressaire, viu com'un esparn, lèva la pialassa. De dos pics estend sangoses los dos òmes cobeses en butant un aüc terrible.

Se trobèt lèu fàcia a dos paubres bogres qu'aufegavan lor darrièr badalh. Levèt sas pèças e las recaptèt, tornar, dins la borsa. Fosiguèt las pòchas dels brigands e trapèt los borsets de sos companhons.

— E ben! n'i aurà dos qu'auràn una genta suspresa al vilatge venent!

Essuguèt lo talh de sa piala sus l'èrba del camin, e tranquille, la remontèt sus l'espata. Tornèt s'encaminar, coma se res non èra, dins lo vialet fonsut.

Lo solelh anava trescolar quand atengeguèt la sortida del pas perilhós...

Lo vilatge èra dins un travèrs, al endejotz de la forèst, ençai la Montanha negra.

A l'intrada entrevegèt los joinòmes que fasián trista mina: tremolavan de peur e de pessament. Asseitats sus une banca de pèira lai esperavan, en fin, lo ressaire vièlh.

— E ben dròlles! m'esperatz aqueste còp? Anatz pagar la pouca al vièlh que ven d'atrapar un brave set? diguèt tot suaudament lo ressaire.

— Mas! Mas! cossi volètz que vos paguèssim la pouca, sèm arroinats per ara! Avèm pas un quite sòu... Dos panaires nos an, de subte, amenaçat de nos tuar... Nos a calgut, pecaire! lor daissar nòstra borsa per èstre salves! Encara saviam pogut servir qualquas pèças de bronze... Mas avèm res!

Lo desesper atraciá lor cara.

— E... E vos? avètz pas fach maissant encontrè?

— Que non! ai ren vist! diguèt l'òme, trufaire. S'èretz demorats amb ieu, seriatz aqui mièlhs pantits!

Los joinòmes ponchavan que mai lo morre: la leiçon, per eles, èra marrida.

— Anen! Anen! vos desconsolèssetz pas aital! Si-ben-si! soi estat atacat, coma valtres, per dos sacamands. Mas an trobat a qual parlar! Baste! per eles, n'avián qu'a èstre onèstes! Los ai daissats se repentir dins la calada. Ma piala a plan servit: son demorats alai estenduts amb un mal de rens! S'en remetràn pas de tanlèu! Aital noserà jamai pus!

Per eisemple! vosaltres que sètz plan vigoroses, auriatz deugut vos n'en tirar, tanplan que ieu? Sètz ben pauruts quand ne vira! Tenètz avètz aqui vòstres borsets e anèm a la retira nos apausar e manjar un tròç. Aquò nos remetrà de nòstres subtes! La via es longa, d'aicital en Viadena, es pas la pena de s'atardivar. Deman farà jorn: reprendrem lo camin!

Los dròlles grandmercejèron lo mèstre, li paguèron lo beure e lo despartin. Après una nuèch pausadissa s'acaminèron deval país roèrgàs...

Lo viatge s'acabèt del bon biais. Los joves festejèron al ostal lo retorn, mas desbolzèron res de lor malencontre! .

V

LA LEGENDA DE SEVEIRAC-BEDENA

Sus un vièlh manescrich qu'escrivèt Auguste Biron, devàs 1850, s'i tròba qualquas entressenas sul temps ont lo castèl de Seveirac s'arroinèt.

Après la Revolucion lo castèl èra encara en bon estat. Siaguèt crompat per Ferluc, vengut de Lauzèra. Aquel òme poguèt pas finir de lo pagar. L'ancian titulàri lo sortiguèt e lo vendèt a Auguste Biron.

Entrestant, lo Ferluc lo faguèt desteular, enlèvar lo fustatge e las esculturas nombrosas que moblavan lo castèl. Vendèt çò que poguèt. S'i prenguèt las pèiras talhadas, a plens carris, dusqua La Calm per bastir d'ostals.

Del castèl demòra qu'un clapàs ont las vaissas, los fraisses, los bèces i an gasanhat. De las escalpraduras, que faguèron la richessa del castelàs, ne demòra tres: tres tèstas escrinçeladas, emplegadas per garnir lo lental del estable d'a costat...

Luga, se quilha encara la capèla. Siaguèt parròquia dabans Liamonton. Al ras se ten lo cementèri, ont s'adreïça una de las pus bèlas crozes de la Nalta Viadena...

Çò qu'es interessant, dins aquel manescrich, es lo raconte que ne fa de l'istòria de Seveirac-Bedena. Veja-aici çò qu'escrivèt...

D'après una tradicion que m'es pervenguda, quitament una legenda, mas qu'ai pas poguda jamai trapar escricha, Seveirac siaguèt fondat per dels morgues o monges.

Aqueles monges, a çò que m'es estat dich, avián lor clastron deval ponent del castèl. Rasis de çò qu'òm apela aduèi Los Masuts.

La traça de lors bastisons se vesían encara après la Revolucion. Se trobavan dins los pradèls, qu'apelan encara casals o ortanèls.

En aquel temps, devàs lo IX o X sègle se tenían dins dels traps o de piètras cabanas clujadas. Un portanèl mai o mens aplechat, sens palastraca, ni cadaula, tancava lor estajanària. Lo ser la barramenta èra tirada e calada amb una barra o un ròc.

Se ditz que los primièrs monges que venguèron, siaguèron mandats pel monastèri de Mont-Salvi que fondèt Gausbèrt...

Dins l'encontrada se vèi encara de talas cabanas, coma agèron los morgues. Lo cobriment es fach de brancas d'aubres, de motas, d'erbasas, recaptadas de genèsts, de còps, de palha o de joncasses. Aqueles monges avodats pel ben del monde visquián miserablament. Quitament plan paubres, esparnhavan lo pan per solatjar pus maluroses qu'eles.

Al abric del suquet, ont pus tard se bastirà lo castèl, eissartèron lo tenament. Ne faguèron dels camps e dels prats. Las fajanas e las garrissadas qu'acaptavan l'airal s'amenudavan davant lor trabalh. Mas pauc a pauc, coma la vianda que culhissian veniá mai importanta d'an en an, lor nombre aumentèt. La comunautat creisseguèt. Bastiguèron d'ostals mai abiassats per se recaptar, mas çaquelai pron simples.

S'expandiguèron sul terrenç, mas demorèron sus la riba esquèrra del Reòls, dins la forèst que s'estendiá del Mas de Vidal a la Morta-Sanha, dusqu'al Vilar (Lo Vialà), Vedrinas e lo bòsc de Ròchagrés.

Lo tenament, ont se trobavan, èra pas lor. Lor siaguèt pas allegat. I bastiguèron pas de monastèri, ni d'abadiá. Las tèrras despendián del comte de Rodés. Lo primièr Senhor que s'i establirà, o siaguèt ambe l'acòrdi del comte de Rodés e del baron de Tenièiras. Ne devenguèt lo mèstre suprème.

De vigariá qu'èra estat Seveirac, devenguèt tèrra senhorala. Lo nom del primièr senhor seriá estat Lieutadés (o Lòctadés), del nom de la parròquia que se tròba delai Reòls, en Nalta Auvèrnha. Aquòs èra devàs la fin del sègle XIIIe.

La comunautat de monges dependèron directament del senhor. Mas per eles, se trufavan de l'apartenenciá del sòl. Avodats a portar secors, avián fach vòt de paubretat. Passavan vestits d'un borras e cenjats d'un cordel de cambè. S'avidavan ambe de pan de sega, del lach, de pastanacas e d'erbas. Prenián jamais de carn...

De mai, aculhissián los romius. Partajavan lors magres repaisses amb eles e balhavan als paubres. Lor lièch n'èra qu'una pòst pausada a tèrra, dins lor trap. Los lièchs garnits servicián pels pelegrins que prenián retira per la nuèch.

Demèst los monges i aviá de mestieirals: fustièrs, peirièrs, fialaires, teissièrs e escalpraires. Los mens adrechs trabalhavan la tèrra o arrancavan los aubres.

Lo castèl siaguèt segurament bastir per aqueles monges obrièrs, coma la capèla e las altrás bastissas. La bastida èra garnida d'una nalta torre, deval nòrd, que plombava los travèrses de Reòls. Serviciá per gachar.

Quora los angleses e los rotièrs traquèron lo país, los monges siaguèron cargats d'aparar lo castèl, lo senhor e sa familha.

Del costat del ponent, per montar la garda, faguèron una garita en pèira de Vinas. La crusèron com' un nauc. Fasiá mai d'una cana d'alçada. S'i faguèt tres bojalons per gachar e susvelhar l'airal del costat del levant, del miègjorn e del colcant. Aital aprestada, la placèron a l'intrada, còntra lo portal. S'i dintrava de la cort.

Quora lo temps èra nivòl, nèble o cuc s'alucava un fuòc dedins per esclarir las abroas del castèl. Coma aquò, se podiá vèire arribar lo monde o l'enemic! Nommavan aquel vaissèl traucat, un fanal.

La gleisòta de Seveirac, de bastison romana, se pòt datar del sègle XIe. Mas segurament es estada retocada mai d'un còp. Al trast se trobava de las pèças que servián de demòra als priors e als monges. Dabans la Revolucion, lo prior e los monges, avián adejà quitat lo trast. Devàs 1770 lo senhor los deslogèt per i botar sos vailets.

Curiosament per aquel airal montanhòl se tròba, dins la glèisa, un benitièr finament escalprat, que representa un vinhairon portant la desca sul cap, amb un barralet acrocat a sa cenja. Un vertadièr Costovin!

Deuvèm als monges escalpraires aquel benitièr, coma las escalpraduras de la granja e las gentas crozes escrinçeladas que se tròban escampilhadas suls planòls de la Nalta Viadena, e benlèu, quitament en Carladés!

Qual o sap?

La pus vièlha segurament es la del cementèri. N'es una, atanben, de las mai polidas.

S'enròdan de vegadas de mistèri coma la que se sòna: la crotz del Morgue. Aquela crotz es chifrada del sègle XVIIe, de 1661, e estampada de las letras M. I. C. Om retròba aquel senh sus aquelas d'Orlhaguet.

La crotz plaçada fàcia lo camin que conduis a Seveirac, marca la bola de doas parròquias: Seveirac-Cantoen.

Dins l'encontrada la nomma, atanben, la crotz del cavalièr blanc. Se conta qu'un cavalièr, vestit de cap en pèd per far la guèrra, cavalga un caval blanc. Quora arriba la plena luna, del mes de mai, se vèi, al ras

de la crotz, aquel cavalièr passar! D'aprèp la tradicion orala, aquò seriá la trèva d'un senhor de Seveirac.
Senhor que se seriá fach tuar, en campanha devàs la fin del sègle setze.
Aquò's benlèu son ombra en pena, que tòrna sul camin, d'ont partiguèt un mes de mai?

© CIEL d'Oc – Abriéu 2005